

TRESTNÍ A SANKČNÍ POLITIKA V ČR

V ROCE 2023

JUDR. JANA HULMÁKOVÁ, PH.D. | IKSP | LISTOPAD 2024

Autor:
JUDr. Jana Hulmáková, Ph.D.

Garant:
PhDr. Miroslav Scheinost

Na text se vztahují pravidla licence CC BY-NC-ND 4.0

ISBN 978-80-7338-210-0 (online/pdf)
© Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2024
www.iksp.cz

OBSAH

I. OBECNÉ TRENDY V TRESTNÍ POLITICE	3
I.1 Fyzické osoby	3
I.2. Mladiství.....	4
I.3 Právnícké osoby	6
II. TRESTNÍ POLITIKA UPLATŇOVANÁ V PŘÍPRAVNÉM ŘÍZENÍ.....	7
II.1 Zkrácené přípravné řízení a aplikace principu oportunity	7
II.2 Odklony s restorativními prvky v přípravném řízení	8
II.3 Návrhy na schválení dohody o vině a trestu	11
III. SANKČNÍ POLITIKA UPLATŇOVANÁ SOUDY V ROCE 2023	13
III.1 Dosud netrestané osoby před soudem.....	13
III.2 Odklony v řízení před soudem	14
III.2.1 Trestní příkazy a dohody o vině a trestu	14
III.2.2 Odklony s restorativními prvky.....	16
III.3 Ukládání trestních sankcí.....	17
III.3.1 Nepodmíněný trest odnětí svobody	17
III.3.2 Trendy v sankční politice	18
III.3.3 Struktura sankcí ukládaných soudy jako hlavní v roce 2023	21
III.4 Výkon trestních sankcí.....	23
III.4.1 Vězněné osoby	23
III.4.2 Přeměny alternativních trestů a podmíněné propuštění.....	25
 Seznam pojmů a zkratk.....	28
Literatura	29

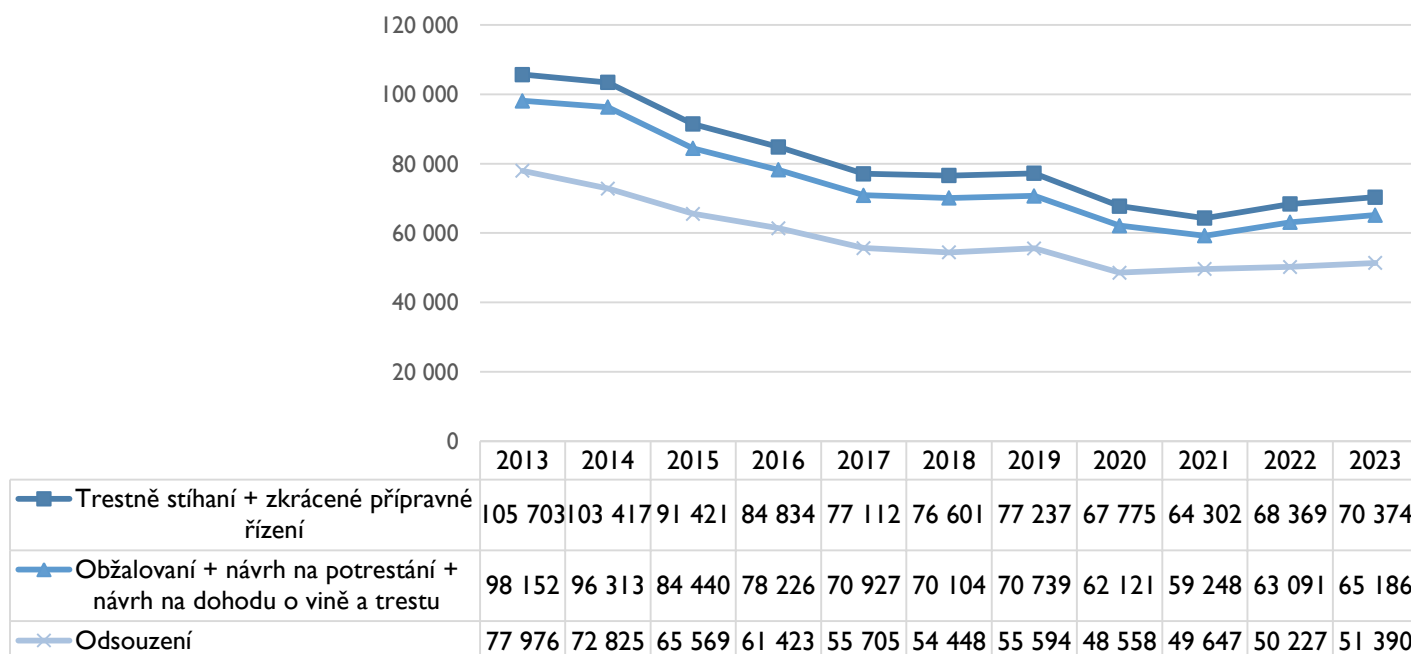
I. OBECNÉ TRENDY V TRESTNÍ POLITICE

I.1 Fyzické osoby

Jedním z ukazatelů trestní politiky v konkrétním státě jsou **počty osob v systému trestní spravedlnosti**. Z hlediska počtů fyzických osob je po dlouhodobém trendu poklesu počtů stíhaných osob, osob postavených před soud i odsouzených osob na počátku sledovaného období situace od roku 2017 poměrně stabilizovaná. Výjimkou je období poklesu v letech 2020 až 2021, které lze přičíst opatřením spojeným s pandemií covid-19.

Dalším důvodem je vývoj registrované kriminality (blíže zde), která může být částečně ovlivněna od konce roku 2021 také dekriminalizací spojenou se zvýšením hranice škod, v případě skutkových podstat trestných činů, kde je škoda jedním z jejich znaků. Tento vliv se zřejmě promítá i **v letech 2022 a 2023, kdy počty stíhaných osob a osob postavených před soud sice opět narůstají, nicméně nedosahují úrovně v roce 2019**. V případě odsouzených osob je patrný na počátku sledovaného období výraznější pokles a od roku 2017 jsou jejich počty více stabilizovány. K výraznějšímu poklesu dochází v covidových letech. **Od roku 2021 opět dochází každoročně k mírnému nárůstu**. Jejich počty jsou však stále výrazně nižší než před covidovým obdobím.

Graf I: Vývoj trestní politiky v ČR v abs. číslech - fyzické osoby

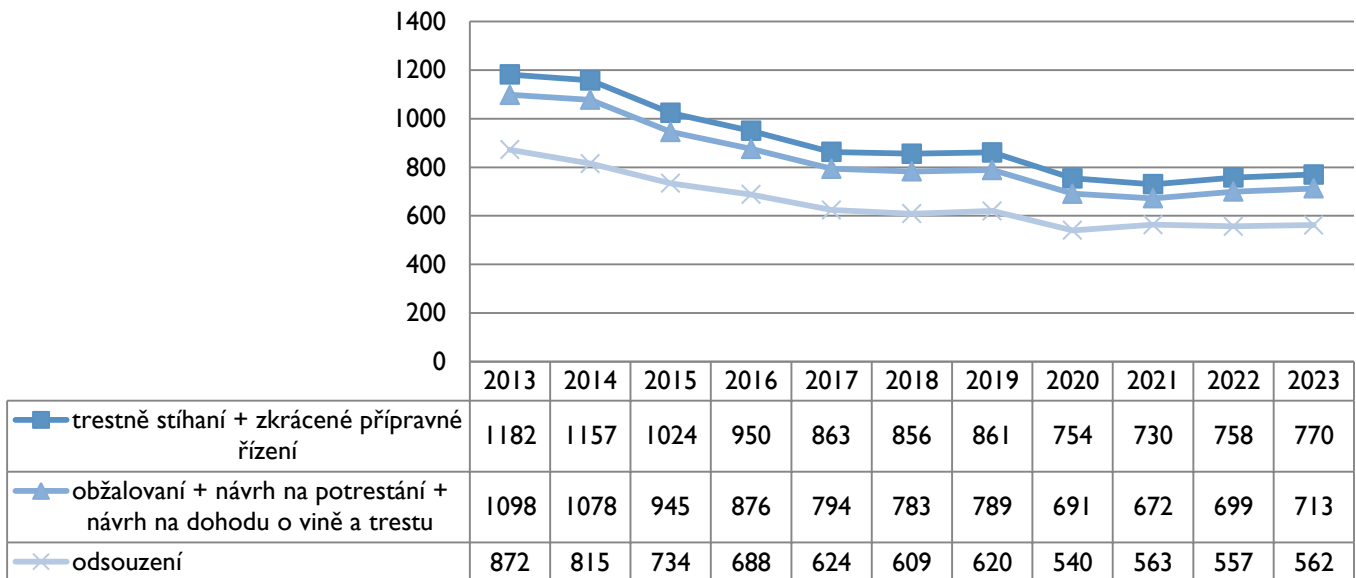

Pramen: Přehledy o vyřízených stíhaných a podezřelých fyzických osobách dle státních zastupitelství; Přehledy o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak), Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

Tyto trendy lze v zásadě zaznamenat v případě, že jsou brány do úvahy demografické vlivy. I v přepočtu na 100 000 obyvatel ve věku trestní odpovědnosti **je možné sledovat výraznější pokles stíhaných osob, osob**

postavených před soud a odsouzených osob do roku 2017 (viz Graf 2). Pak dochází ke stabilizaci. **Po poklesu v letech 2020 a 2021 mírně rostou**, a to u stíhaných osob i osob postavených před soud. U odsouzených až v roce 2023. Nicméně ani v jedné ze sledovaných kategorií nedosahují úrovně před pandemií.

Graf 2: Vývoj trestní politiky v ČR v přepočtu na 100 000 obyvatel 15letých a starších - fyzické osoby

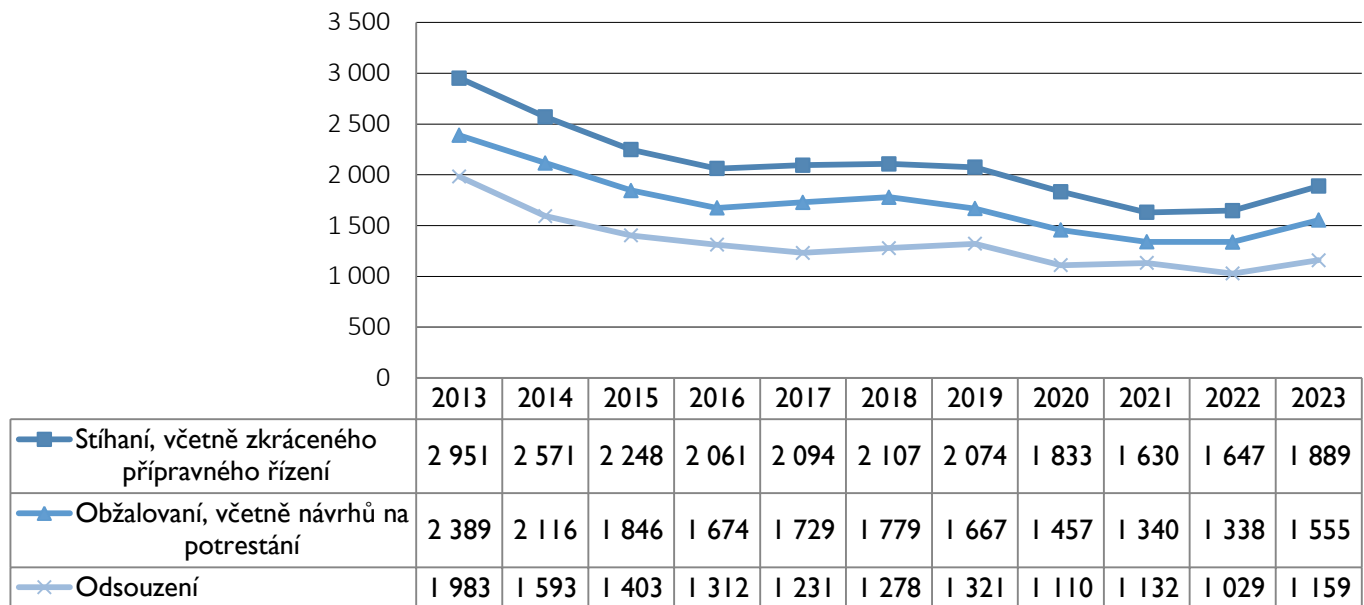
Pramen: Přehledy o vyřízených stíhaných a podezřelých fyzických osobách dle státních zastupitelství; Přehledy o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak), Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV; Statistické údaje o věkovém složení obyvatelstva dle jednotek věku k 1. 7. příslušného roku, Český statistický úřad

I.2. Mladiství

Také v případě mladistvých je možné zaznamenat ve sledovaném období na jeho počátku výraznější pokles jejich počtů v rámci systému trestní justice ve všech sledovaných kategoriích.

Od roku 2016 se počty stíhaných mladistvých, mladistvých postavených před soud a odsouzených mladistvých až do roku 2019 příliš nemění (viz Graf 3). Výraznější pokles je pak patrný zejména v covidovém období. Nicméně platí to také v roce 2022 u odsouzených mladistvých. S ohledem na typická provinění mladistvých se zde, patrně více než obecně, projevila dekriminalizace v oblasti majetkové kriminality. **V roce 2023 již počty mladistvých ve všech sledovaných kategoriích narůstají.** Nicméně ani v jedné kategorii nedosahují úrovně před pandemií covid-19.

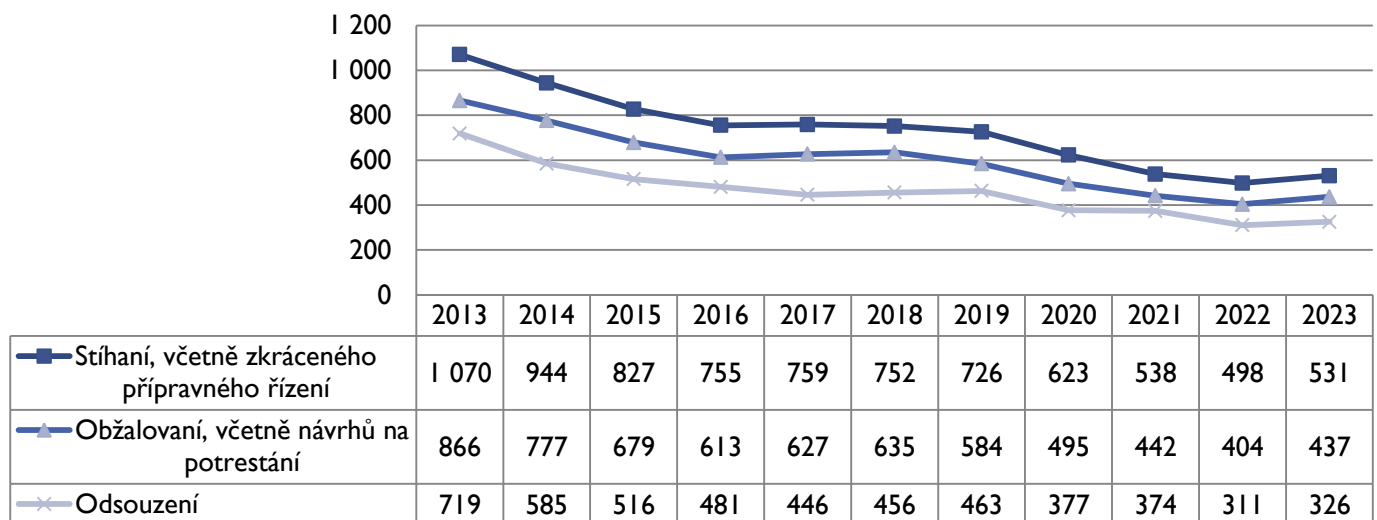
Graf 3: Vývoj trestní politiky uplatňované vůči mladistvým v abs. č.

Pramen: Přehledy o vyřízených stíhaných a podezřelých fyzických osobách dle státních zastupitelství – mladiství – nestandardní sestavy; Přehledy o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak) – mladiství – nestandardní sestavy, Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

Obdobný vývoj lze pozorovat i při reflektování demografických vlivů (viz Graf 4). Zároveň je třeba upozornit na to, že v roce 2022 byly počty stíhaných, postavených před soud i odsouzených mladistvých vůbec nejnižší v celém sledovaném období. K tomu mohl, kromě dekriminalizace (blíže zde), přispět i výraznější nárůst počtu obyvatel ve věku mladistvých vzhledem k předchozímu roku. Ten souvisí s nástupem silnějších věkových ročníků do věku 15 až 17 let. Vliv může mít do jisté míry také nárůst počtu mládeže v tomto věku na našem území v souvislosti s migrací spojenou s válkou na Ukrajině. **V roce 2023 dochází k mírnému nárůstu ve všech kategoriích, nicméně i zde jsou počty nižší než v covidovém období.**

Graf 4: Vývoj trestní politiky uplatňované vůči mladistvým v přepočtu na 100 000 obyvatel příslušné věkové kategorie

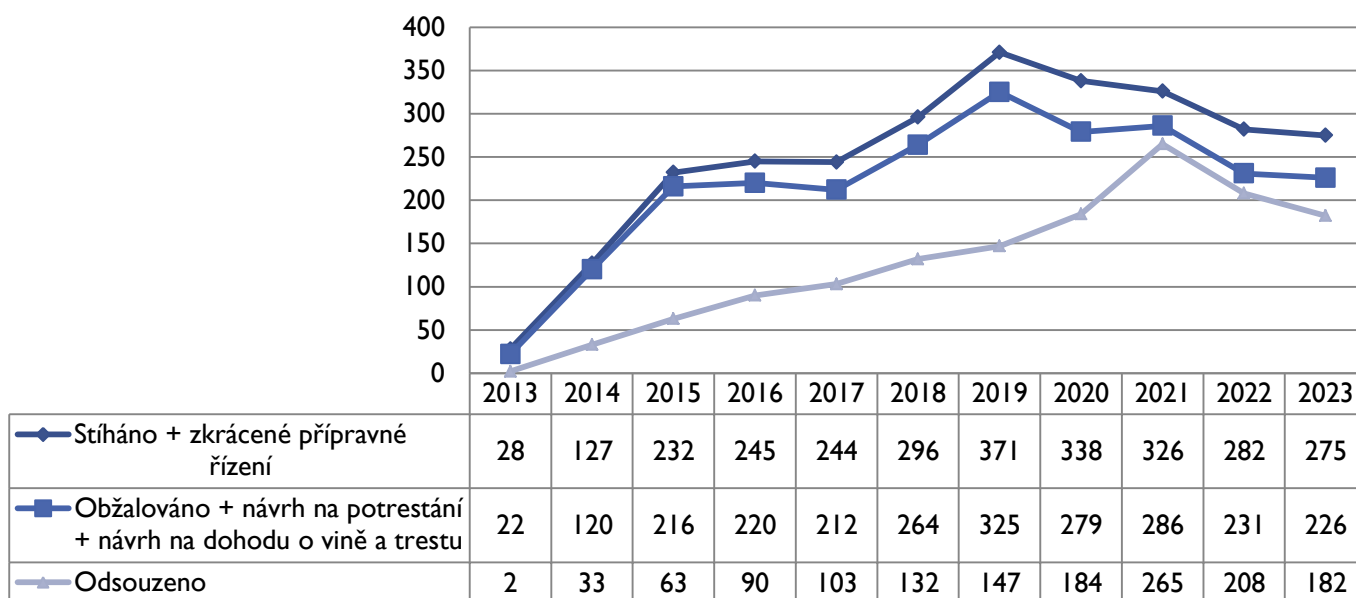
Pramen: Přehledy o vyřízených stíhaných a podezřelých fyzických osobách dle státních zastupitelství – mladiství – nestandardní sestavy; Přehledy o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak) – mladiství – nestandardní sestavy, Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV; Statistické údaje o věkovém složení obyvatelstva dle jednotek věku k 1. 7. příslušného roku, Český statistický úřad. Český statistický úřad (blíže zde)

I.3 Právnícké osoby

Trestní odpovědnost právnických osob byla zakotvena v našem právním řádu s účinností od 1. 1. 2012. S tím souvisí i nízké počty stíhaných právnických osob, právnických osob postavených před soud a odsouzených právnických osob na počátku sledovaného období. S rozvíjejícími se zkušenosti aplikační praxe v této oblasti, lze pak spojit poměrně výrazný **nárůst počtů právnických osob** ve všech sledovaných kategoriích **v letech 2014-2015. Poté se počty stíhaných právnických osob a právnických osob postavených před soud poměrně stabilizují.**

Výrazný nárůst v těchto kategoriích lze pozorovat **v letech 2018 a 2019** (viz Graf 5). To může souviset s novelizací zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, zákonem č. 183/2016 Sb., s účinností od 1. 12. 2016, kdy došlo k rozšíření okruhu trestných činů, u kterých lze vyvozovat trestní odpovědnost právnických osob. Od roku 2020 je však patrný převažující klesající trend v obou kategoriích. V případě odsouzených lze pozorovat setrvalý trend nárůstu až do roku 2021. Poté jejich počty také klesají, a to i v roce 2023.

Graf 5: Trestní politika uplatňovaná vůči právnickým osobám (abs. počty)

Pramen: Přehledy o vyřízených věcech a stíhaných a podezřelých právnických osobách podle státních zastupitelství; Přehledy o pravomocně vyřízených právnických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak), Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV.

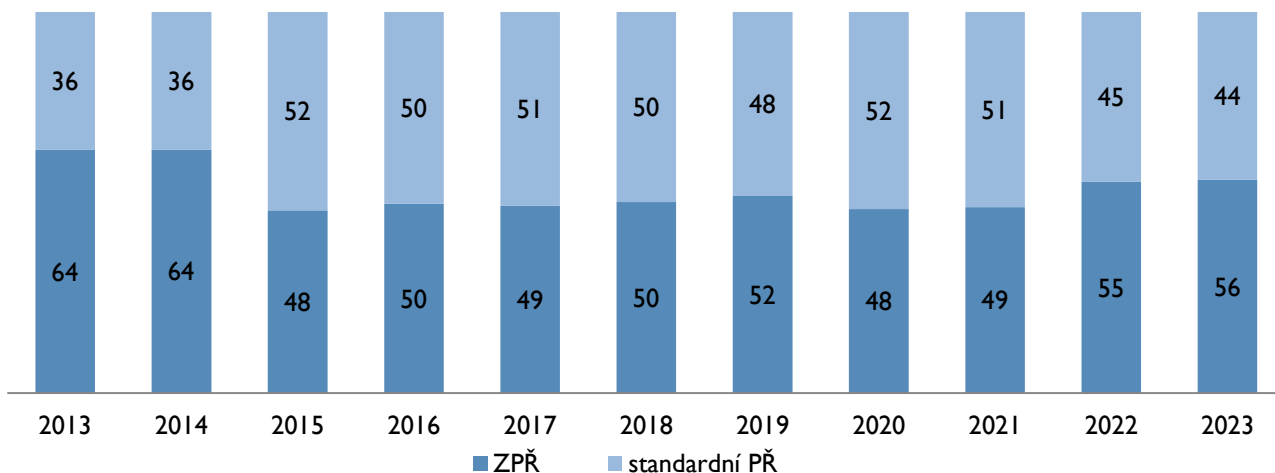
II. TRESTNÍ POLITIKA UPLATŇOVANÁ V PŘÍPRAVNÉM ŘÍZENÍ

II.1 Zkrácené přípravné řízení a aplikace principu oportunity

Z hlediska hodnocení konkrétní trestní politiky má poměrně významný vliv, v jaké míře se v rámci přípravného řízení uplatňuje princip oportunity, tj. do jaké míry jsou využívány možnosti nestíhat trestné činy, o kterých se státní zástupce dozví, přestože jsou k tomu dány zákonné předpoklady. Tyto možnosti se promítají v aplikaci **tzv. odklonů bez další intervence**, které spočívají v možnosti zastavit trestní stíhání (resp. odložit věc) pro neúčelnost a dále využívání **odklonů s restorativními prvky**. Důležité je též sledovat, do jaké míry jsou využívány instituty, které mají sloužit k naplnění zásady rychlosti řízení (projednání věci urychleně bez zbytečných průtahů). V tomto směru je zajímavé se zaměřit nejen na to, v jaké míře jsou využívány různé zrychlené formy trestního řízení, jako je např. zkrácené přípravné řízení (dále ZPŘ) či právně odklony v trestním řízení, včetně těch, které však vedou k odsouzení pachatele, jako jsou např. dohody o vině a trestu.

V prvních dvou letech sledovaného období bylo zkrácené přípravné řízení aplikováno výrazně častěji než standardní přípravné řízení – v téměř dvou třetinách případů (viz Graf 1). Velmi rozšířená aplikace zkráceného přípravného řízení souvisela se změnami právní úpravy, které rozšířily možnosti jeho aplikace, prostřednictvím novelizace TrŘ zákonem č. 274/2008 Sb., s účinností od 1. 12. 2009. V souvislosti s tím bylo již dříve možné také zaznamenat pokles odklonů s restorativními prvky (Hulmáková & Rozum, 2012) či problémy s dokazováním v řízení před soudem a k prodloužení délky řízení od zahájení úkonů trestního řízení (Zeman et al., 2013).

Graf 1: Vývoj aplikace zkráceného přípravného řízení (%)

Pramen: Přehledy o vyřízených stíhaných a podezřelých fyzických osobách dle státních zastupitelství; Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

Od roku 2015 dochází zřejmě zejména v důsledku stanoviska Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 9. 2014, sp. zn. Tpjn 303/2014, k výraznému poklesu v jeho aplikaci. Od té doby je **až do roku 2021 využívání standardního a zkráceného přípravného řízení v zásadě vyrovnané. Od roku 2022 je však patrný poměrně výrazný nárůst, téměř stejný zvýšený podíl lze pak zaznamenat i v roce 2023.**

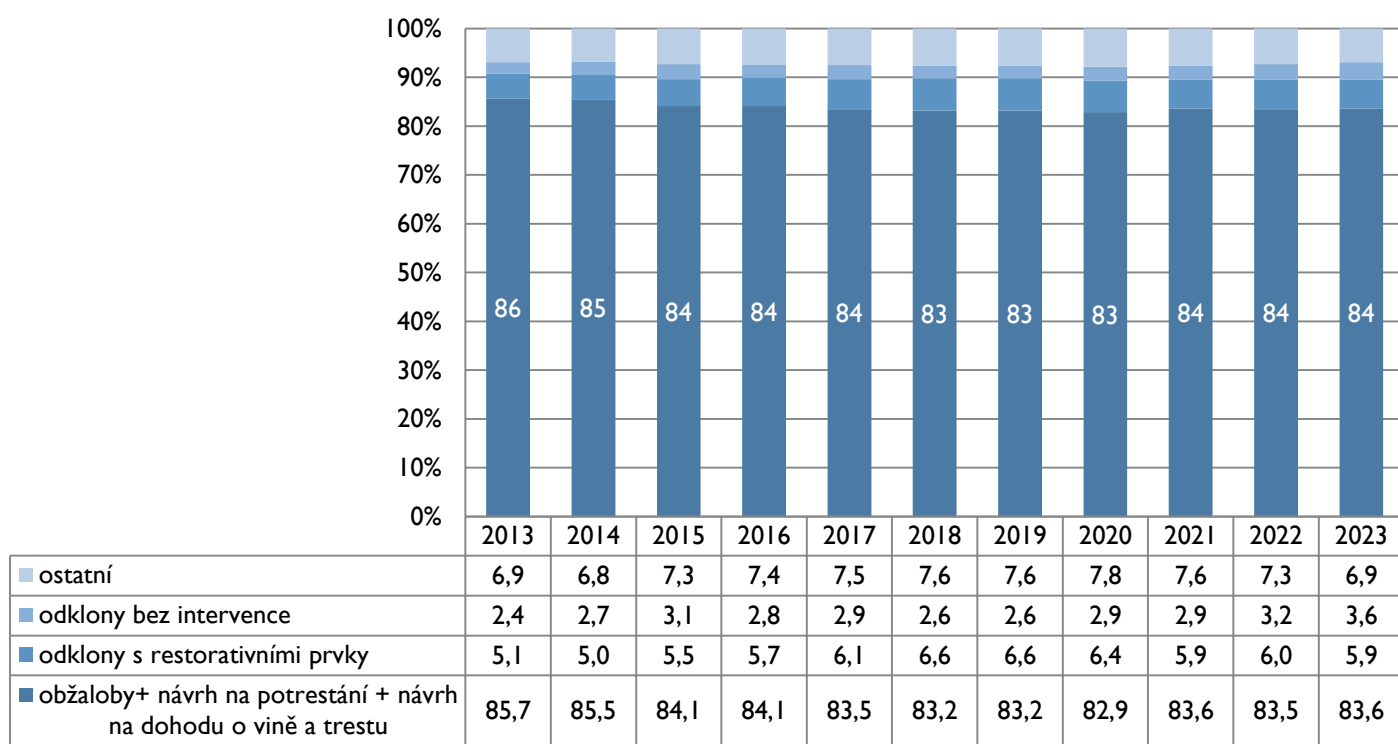
Zvýšení podílu věcí vyřizovaných ve zkráceném přípravném řízení je poměrně překvapivé. V souvislosti s dekriminalizací se dal očekávat pokles počtů bagatelních majetkových trestných činů, tedy věcí

typicky projednávaných v přípravném řízení. Na druhou stranu je třeba říct, že s ohledem na inflaci se zřejmě vliv dekriminalizace snížil.

Vysvětlit nárůst využívání zkráceného přípravného řízení v posledních dvou letech nelze ani nárůstem registrované kriminality (zde), neboť sice v posledních dvou letech došlo k nárůstu, nicméně počty skutků jsou stále nižší, než byly v období před pandemií covid-19, kdy se podíl zkrácených přípravných řízení pohyboval kolem 50 %.

Z hlediska **struktury rozhodnutí v přípravném řízení** po celé sledované období jednoznačně převažují případy, kdy se věc dostává do soudního stádia řízení, a to buď na základě obžaloby, návrhu na potrestání či návrhu na schválení dohody o vině a trestu – pohybuje se mezi 83-86 %. Podíl případů, kdy státní zástupci využívají principu oportunity, a to jak prostřednictvím odklonů s restorativními prvky, tak i odklonů pro neúčelnost bez další intervence, se po celou dobu také příliš nemění a je poměrně nízký.

Graf 2: Druhy rozhodnutí v přípravném řízení včetně ZPŘ z celkového počtu vyřízených stíhaných a podezřelých fyzických osob (v %)

Pramen: Přehledy ze statistických listů SZ o fyzických osobách – Přehledy o počtu rozhodnutí, Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

Další informace o přípravném řízení, včetně např. délek řízení, poskytují podrobně každoroční Zprávy o činnosti státních zastupitelství za příslušný rok (zde).

II.2 Odklony s restorativními prvky v přípravném řízení

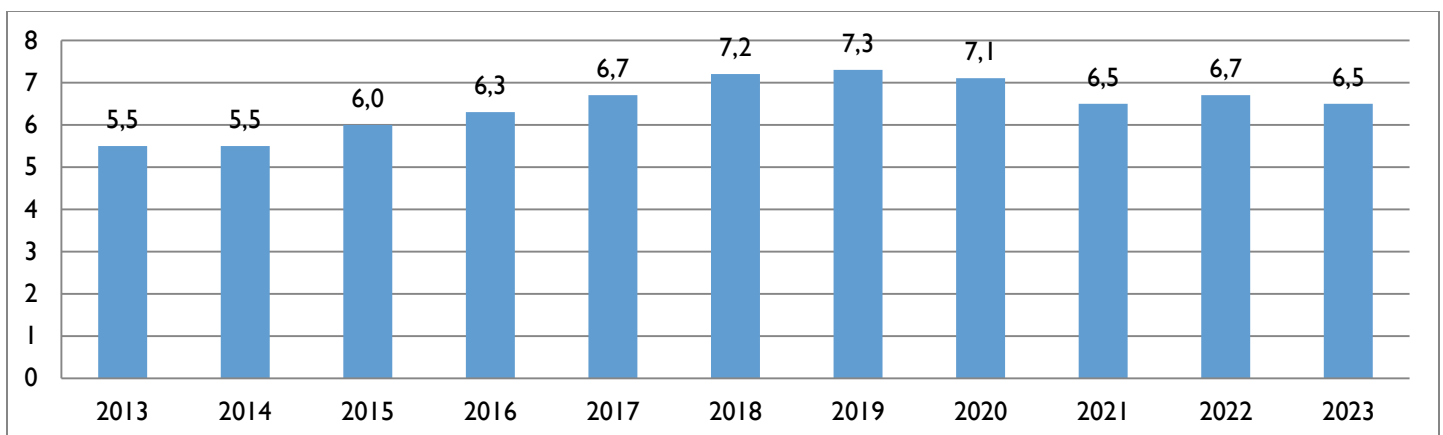
Odklony s restorativními prvky jsou jedněmi ze **zásadních institutů, kterými se do trestního řízení prosazuje koncepce restorativní justice**. Je s nimi spojena nutnost aktivního přístupu stíhané osoby k řešení újmy, která vznikla trestným činem, případně dalšími povinnostmi. Předpokládá se též širší možnost aktivního zapojení obětí do řešení věci. Z viktimologických výzkumů (blíže např. Umbreit et. al., 2008, či z

českého prostředí Rozum et. al., 2010) vyplývá, že často mohou vést k lepšímu uspokojení potřeb poškozených než v případě realizace standardního trestního řízení.

Při detailnějším pohledu na **podíl fyzických osob, u nichž byly aplikovány odklony s restorativními prvky na celkovém počtu stíhaných fyzických osob** (včetně ZPŘ), je zřejmé, že se po celé sledované období jejich podíl výrazněji nemění. Pohybuje se mezi 6-7 %. Trochu nižší byl na počátku sledovaného období, k důvodům blíže zde – ročenka 2022).

Nepatrný pokles na konci sledovaného období může souviset náročnější realizací vzhledem k proticovidovým opatřením v letech 2020–2021 (Nejvyšší státní zastupitelství, 2021, str. 30). Dalším potenciálním důvodem mohlo být i zavedení možností využívat alternativy k potrestání při rozhodování trestním příkazem, s účinností od 1. 10. 2020. Nicméně dle údajů z databáze CSLAV údaje o počtech využití těchto alternativ k potrestání v případě rozhodnutí trestním příkazem v letech 2021 a 2022 a 2023 jsou zatím spíše zanedbatelné. Vliv mohla mít i výše zmíněná dekriminalizace (blíže zde), a to s ohledem na to, že právě případy méně závažné majetkové kriminality jsou využívány právě v případě těchto odklonů. V úvahu je třeba vzít i širší využívání dohod o vině a trestu, případně využívání institutu prohlášení viny dle § 206a TrŘ, které ovšem není statisticky sledováno. Na místě je též zmínit mírný nárůst recidivistů, vzhledem k předchozím letům, u nichž je aplikace těchto odklonů méně pravděpodobná (blíže zde).

Graf 3: Podíl fyzických osob, kde byly realizovány odklony s restorativními prvky, na počtu stíhaných (včetně ZPŘ) fyzických osob (v %)

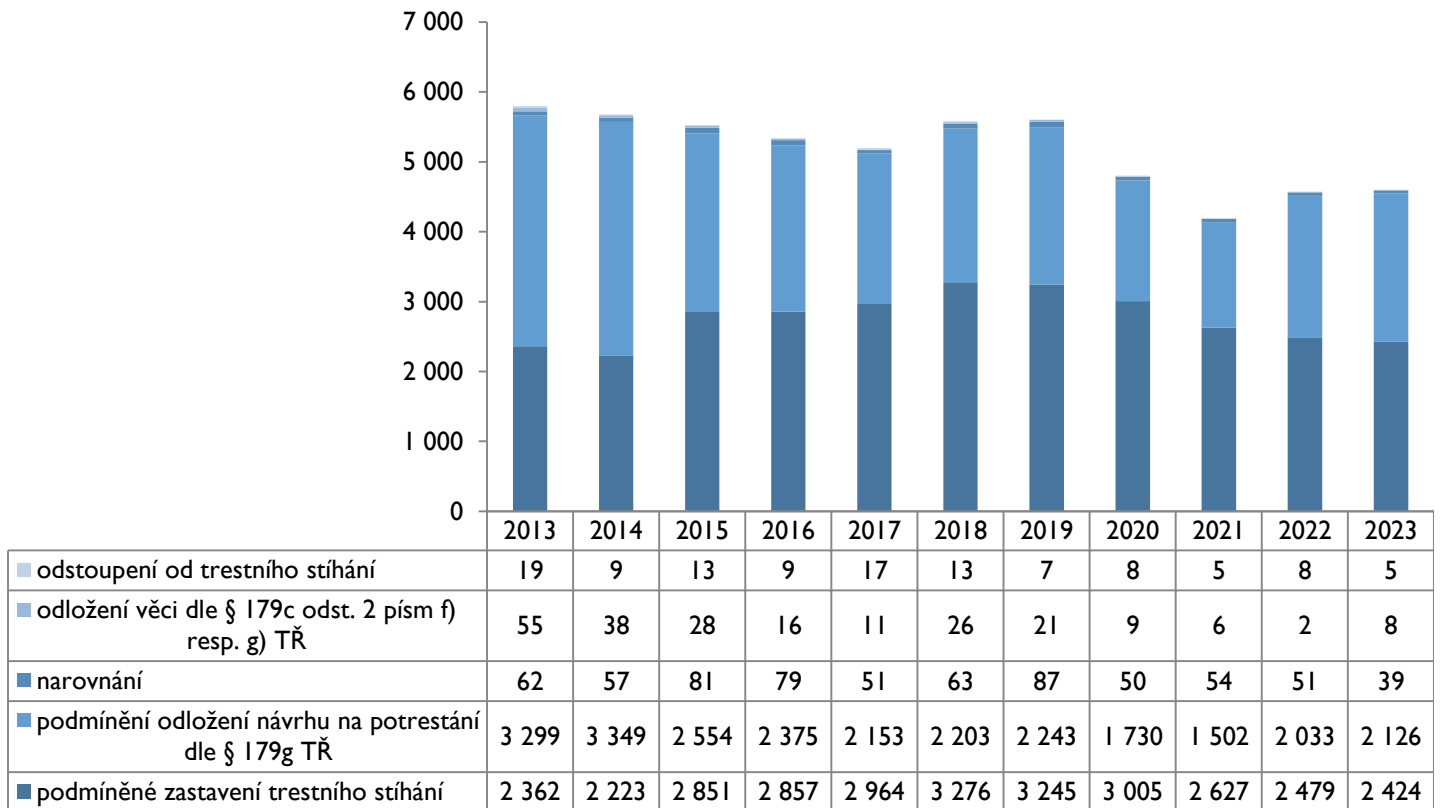

Pramen: Přehledy o vyřízených stíhaných a podezřelých fyzických osobách dle státních zastupitelství; Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV, Přehledy ze statistických listů státních zastupitelství o fyzických osobách – Přehledy o počtu rozhodnutí, Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

Vývoj absolutních počtů těchto osob, u kterých došlo k realizaci těchto odklonů, do značné míry koresponduje obecně s vývojem stíhaných osob (blíže zde). Z hlediska zastoupení jednotlivých druhů odklonů je od roku 2015 nejčastěji využívaným odklonem **podmíněné zastavení trestního stíhání** (viz Graf 4). Do té doby to bylo podmíněné odložení podání návrhu na potrestání, které je i nadále používáno velmi často. Změna poměru těchto dvou odklonů, které se od sebe jinak z hlediska zákonných podmínek téměř neliší, souvisí se změnami podílu zkráceného přípravného řízení.

Aplikace ostatních druhů odklonů s restorativními prvky je velmi omezená. V případě **narovnání** jde o dlouhodobý stav, který trvá po celé sledované období a souvisí s poměrně náročnými zákonnými podmínkami pro jeho aplikaci a s tím související časovou náročností jeho realizace.

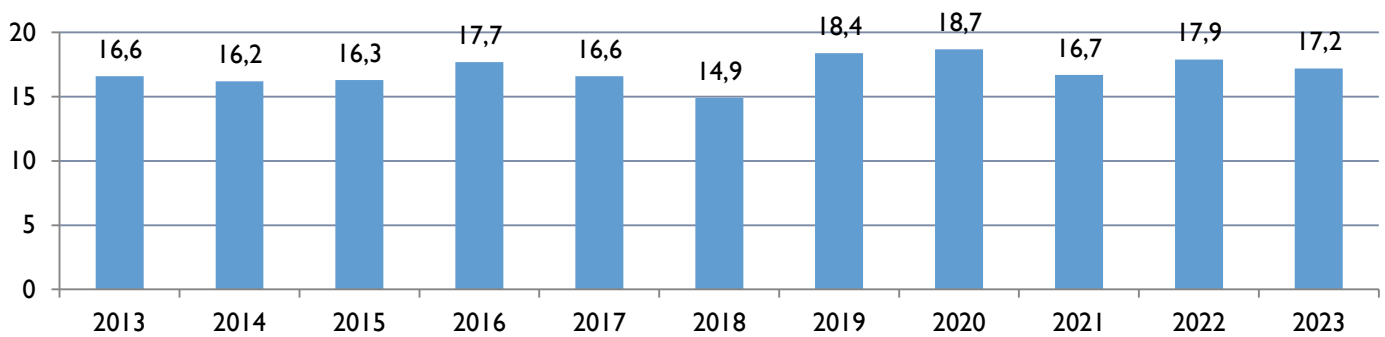
Graf 4: Fyzické osoby, u kterých bylo rozhodnuto odklony s restorativními prvky, v přípravném řízení v abs. číslech

Pramen: Přehledy o vyřízených stíhaných a podezřelých fyzických osobách dle státních zastupitelství; Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV, Přehledy ze statistických listů státních zastupitelství o fyzických osobách – Přehledy o počtu rozhodnutí, Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

Výrazně vyšší podíl odklonů s restorativními prvky, než je tomu obecně, lze zaznamenat u stíhaných (včetně ZPŘ) mladistvých (Graf 5). To úzce souvisí s odlišným přístupem k reakci na kriminalitu mládeže zakotveném v ZSM i zvýšeným důrazem na aplikaci restorativních postupů. Ani zde nelze pozorovat zásadnější změny ve vývoji jejich podílu v rámci sledovaného období. Nejnižší byl v roce 2018. Jinak se pohybuje mezi 16-18 %. V roce 2023 lze zaznamenat jen zcela **nepatrný pokles** **vzhledem k předchozímu roku**. Zároveň lze konstatovat převažující nižší podíl v první polovině sledovaného období.

Graf 5: Podíl mladistvých, u kterých bylo rozhodnuto odklony s restorativními prvky v přípravném řízení, z celkového počtu stíhaných mladistvých a mladistvých ve ZPŘ (v %)

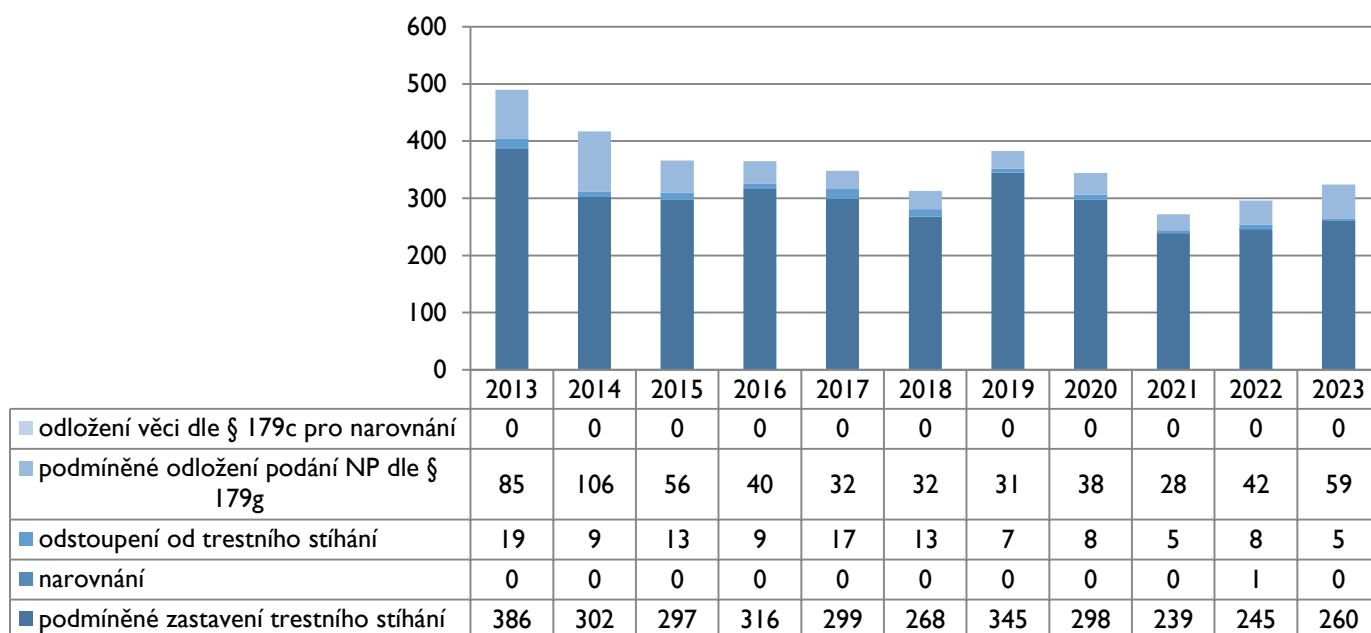

Pramen: Přehledy o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak) – mladiství – nestandardní sestavy, Ministerstvo spravedlnosti ČR, Přehledy ze statistických listů státních zastupitelství o fyzických osobách – Přehledy o počtu rozhodnutí – nestandardní sestavy – mladiství, Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

Pokles počtů těchto odklonů u mladistvých v přípravném řízení obecně koresponduje s vývojem počtů stíhaných mladistvých v systému trestní justice (blíže zde). Na výraznějším poklesu v roce 2021 se negativně odrazila pandemie covid-19 a s tím spojená opatření, která mohla jejich realizaci komplikovat. V roce 2022 již tento podíl mírně narůstá.

Nejčastěji je využíváno **podmíněné zastavení trestního stíhání**. Výrazně méně než u fyzických osob obecně, je aplikováno **podmíněné odložení podání návrhu na potrestání**, což souvisí s menším využíváním zkráceného přípravného řízení u mladistvých. **Odstoupení od trestního stíhání** – tedy odklon, který lze aplikovat pouze u mladistvých – se využívá velmi zřídka a jeho aplikace ve sledovaném období spíše klesá. **Narovnání** se u mladistvých prakticky vůbec nevyužívá. V případě mladistvých to zřejmě souvisí i s tím, že kromě obecně náročných podmínek pro jeho realizaci, zde, s ohledem na finanční podmínky narovnání a majetkové poměry většiny mladistvých, může jít o ještě více limitující faktor než u dospělých.

Graf 6: Mladiství, u kterých bylo rozhodnuto odklony s restorativními prvky, v přípravném řízení v abs. číslech

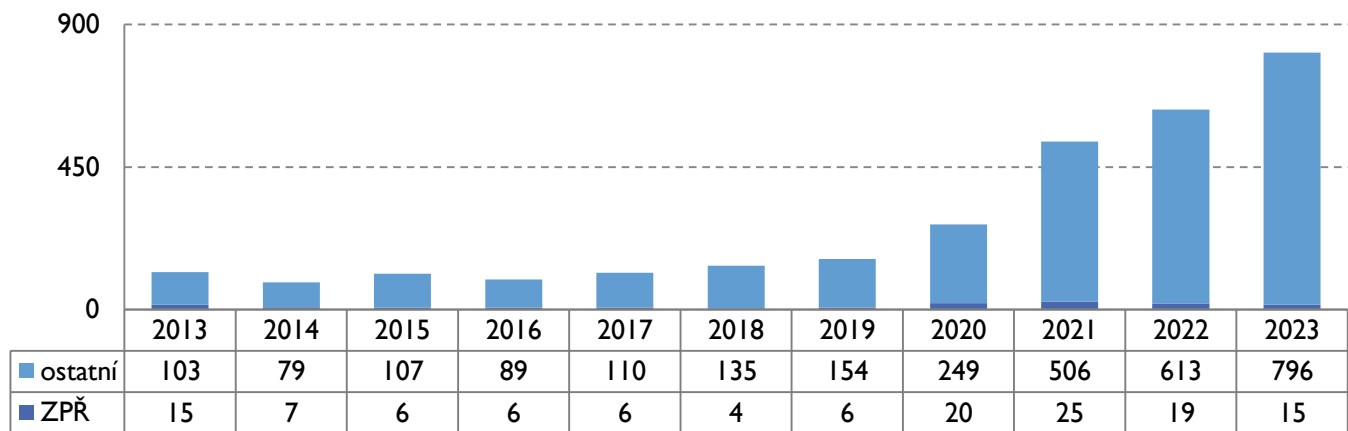
Pramen: Přehledy ze statistických listů státních zastupitelství o fyzických osobách – Přehledy o počtu rozhodnutí – nestandardní sestavy – mladiství, Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

II.3 Návrhy na schválení dohody o vině a trestu

Jedním z odklonů v trestním řízení, který může zásadním způsobem zkrátit projednávání věci, je **dohoda o vině a trestu**. O jejím schválení následně rozhoduje soud (blíže zde). V roce 2012 byl tento odklon zaveden do trestního řízení. Nicméně zákonné podmínky byly nastaveny poměrně přísně a jeho realizace byla časově náročná (blíže např. Svrček, 2014, 38 - 44).

Proto byl až do roku 2019 aplikován ve velmi omezené míře a zároveň zejména ve standardním přípravném řízení. Poté lze zaznamenat výrazný nárůst návrhů na schválení těchto dohod, který pokračuje i v roce 2023 (Graf 7). Tuto skutečnost lze spojit s novelizací TrŘ zákonem č. 333/2020 Sb. s účinností od 1. 10. 2020. S ohledem na povahu věci také není příliš překvapivé, že většina z nich byla realizována ve standardním trestním řízení, a to se příliš nezměnilo ani po zjednodušení podmínek pro jejich realizaci. **V posledních třech letech** byl podán **návrh na schválení dohod o vině a trestu** u přibližně **1 % stíhaných fyzických osob** (včetně ZPŘ) v daném roce.

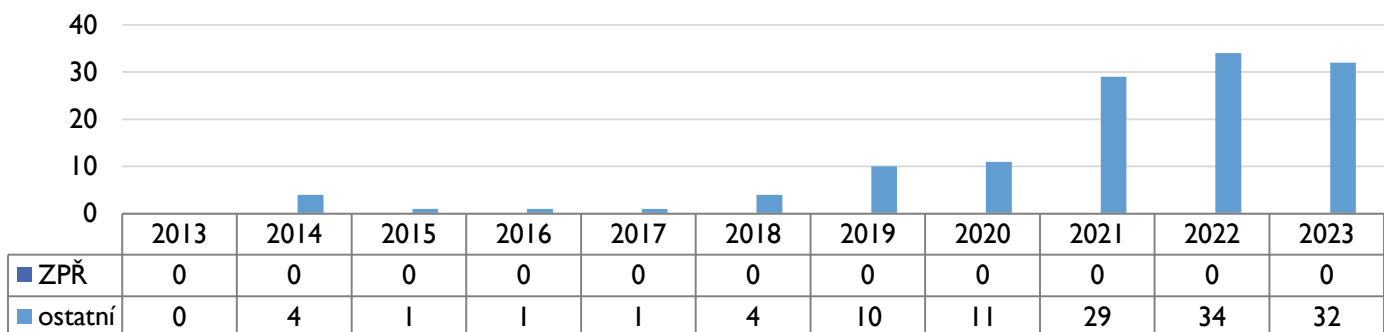
Graf 7: Počty fyzických osob, u kterých byl podán návrh na schválení dohody o vině a trestu

Pramen: Přehledy o vyřízených stíhaných a podezřelých fyzických osobách dle státních zastupitelství; Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

V případech právnických osob byly do roku 2018 tyto návrhy na schválení dohody o vině a trestu podávány zcela výjimečně (Graf 8). Poté počty mírně narůstají, velmi výrazně, shodně jako u fyzických osob, od roku 2021. **V roce 2023 je jejich počet prakticky téměř shodný jako v předchozím roce.** V posledních dvou letech se jedná o 12 % z celkového počtu stíhaných právnických osob či osob ve zkráceném přípravném řízení. Po celé období nebyly vůbec realizovány ve zkráceném přípravném řízení.

Graf 8: Počty právnických osob, u kterých byl podán návrh na schválení dohody o vině a trestu

Pramen: Přehledy o vyřízených stíhaných a podezřelých právnických osobách dle státních zastupitelství; Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

V případech mladistvých nelze dle ZSM dohody o vině a trestu uzavírat, pokud nedovršili 18. rok věku. To obecně souvisí s tím, že účel ZSM a základní principy v něm vymezené výrazně modifikují přístupy k této kategorii pachatelů. Nicméně i přesto se u mladistvých lze, byť ve velmi omezené míře, s návrhy na schválení dohod o vině a trestu setkat. Dle údajů z databáze CSLAV v roce 2023 se jednalo o **4 mladistvé**.

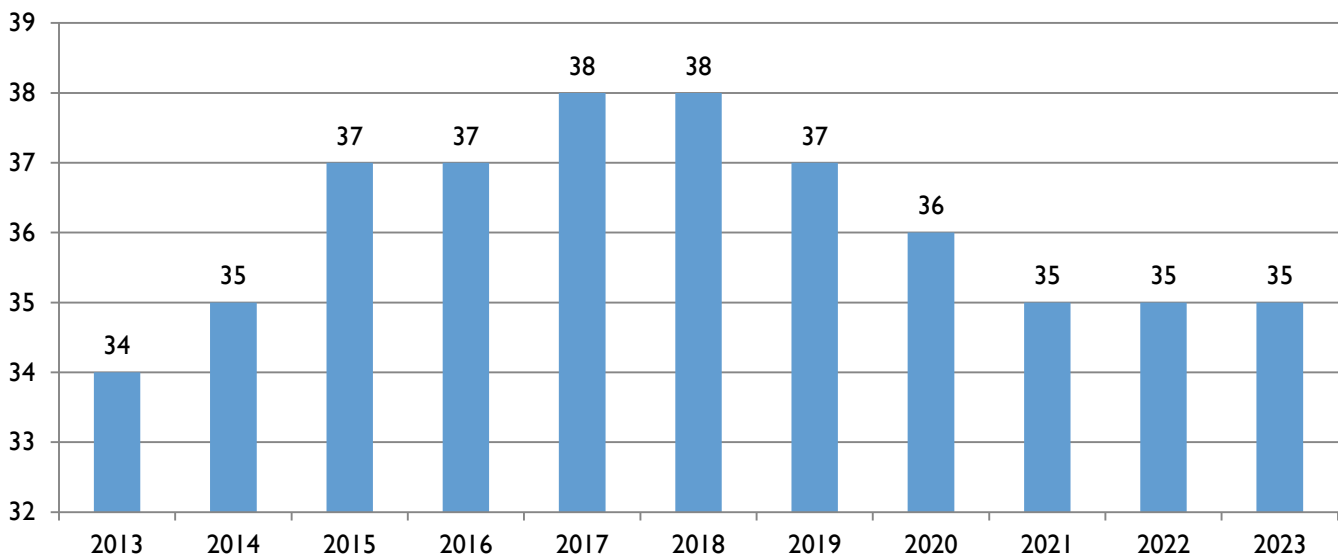
III. SANKČNÍ POLITIKA UPLATŇOVANÁ SOUDY V ROCE 2023

III.1 Dosud netrestané osoby před soudem

Jedním z faktorů, které mají význam při úvaze soudu, jakou konkrétní trestní sankci uložit, je to, zda se jedná o osobu dosud netrestanou, či zda již má předchozí zkušenost se systémem trestní justice. Z tohoto pohledu je pro hodnocení trendů sankční politiky důležité sledovat, zda se v průběhu doby nějak mění **podíl dosud netrestaných fyzických osob před soudy**. Obecně lze uvést, že ve sledovaném období nelze zaznamenat nějakou zásadní změnu v jejich podílu. Ten se **pohyboval mezi 34-38 %**.

Na počátku sledovaného období byl podíl dosud netrestaných osob nejnižší, co patrně částečně souvisí s amnestií prezidenta republiky. Poté jejich podíl pozvolna narůstá až do roku 2017. Od roku 2019 pak lze zaznamenat pokles. V posledních třech letech se prakticky nemění. Pohybuje se kolem 35 %. Jinak řečeno **podíl osob, které již měly zkušenost s předchozím odsouzením v posledních třech letech, dosahoval téměř dvou třetin z celkového počtu odsouzených pachatelů**.

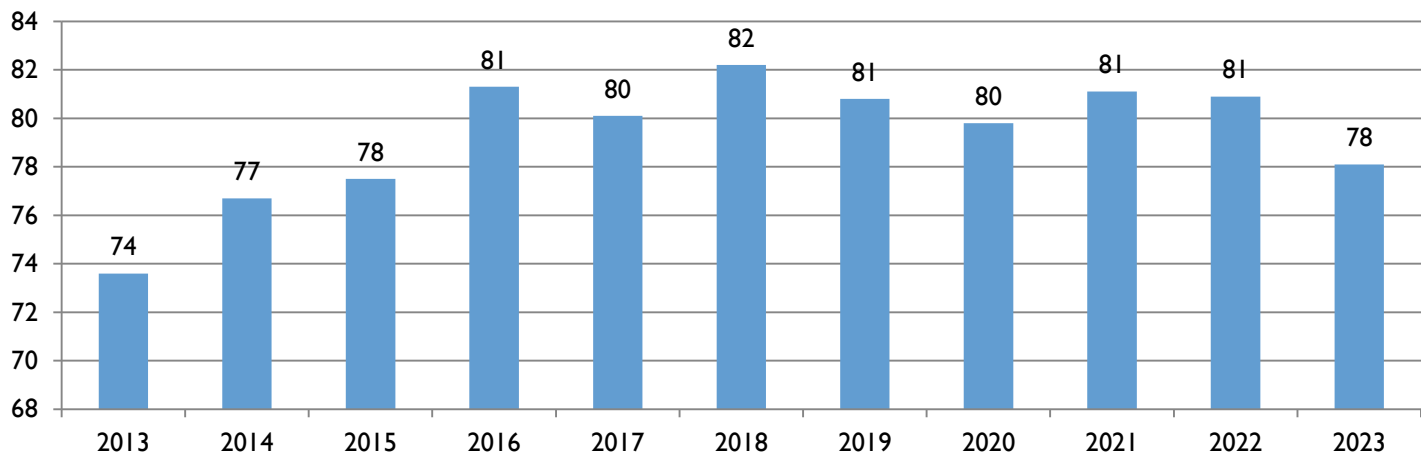
Graf 9: Podíl dosud netrestaných (prvotrestaných) pachatelů na celkovém počtu odsouzených pachatelů (v %)

Pramen: Přehledy o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak), Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

Nijak překvapivě je podíl dosud netrestaných mladistvých, kteří se ocitají před soudy výrazně vyšší, než je tomu celkově u odsouzených fyzických osob. Nicméně lze u nich pozorovat výraznější změny v jejich podílu. Patrný je zejména nárůst jejich podílu na počátku sledovaného období až do roku 2016. Pak se situace stabilizuje a jejich podíl se výrazněji nemění, pohybuje se mezi 80-82 %. V roce 2023 je možné sledovat mírný pokles na 78 %.

Graf 10: Podíl dosud netrestaných (prvotrestaných) na celkovém počtu odsouzených mladistvých (v %)

Pramen: Přehledy o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak) –mladiství – nestandardní sestavy, Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

III.2 Odklony v řízení před soudem

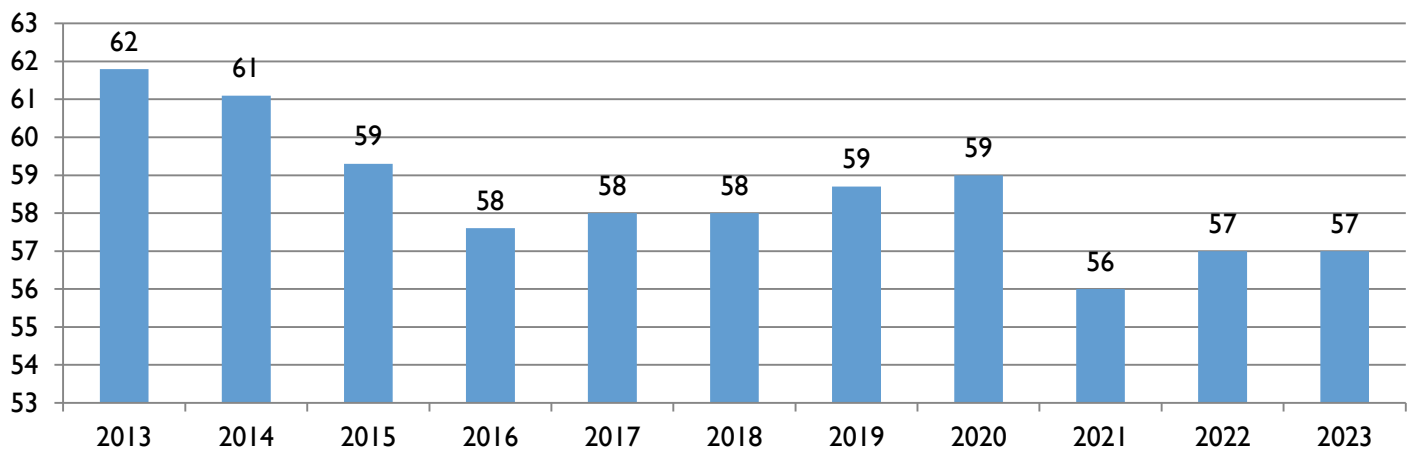
III.2.1 Trestní příkazy a dohody o vině a trestu

Také v řízení před soudem se realizují různé formy odklonů od standardního průběhu trestního řízení. Jedním, a nejfrekventovanějším, z nich je trestní příkaz. Míra jeho aplikace se poměrně výrazně promítá v rámci sankční politiky. Významnou roli zde má to, že zde nelze ukládat nepodmíněný trest odnětí svobody a u některých alternativních trestů se zároveň vyžaduje předchozí zpráva probačního úředníka. Zároveň existují zpřísněné podmínky pro ukládání alternativních trestů, a to zejména z hlediska výměry. To pak s ohledem na četnost využívání trestního příkazu výraznou měrou ovlivňuje strukturu ukládaných sankcí. (blíže např. Hulmáková & Rozum, 2012).

Po celé sledované období soudy rozhodují trestním příkazem častěji než rozsudkem. Nicméně v rámci sledovaného období je možné sledovat výrazné změny v jeho aplikaci, obecně lze říct, že v dlouhodobém horizontu jeho aplikace klesá. Vysoký podíl odsouzených osob vyřízených trestním příkazem v roce 2013 lze přičíst amnestii prezidenta republiky. Tento podíl však poté převážně klesá. Od roku 2015 je poměrně stabilní pohybuje se mezi 58–59 %. V roce 2021 dochází k poklesu a jeho poté stabilizaci.

Rok 2023 v tomto směru nepřináší žádnou změnu. Lze předpokládat, že se zde především v posledních dvou letech do jisté míry mohla projevit výše zmíněná dekriminální bagatelizace majetkové kriminality, která dříve spadala do okruhu věcí, o kterých rozhoduje samosoudce. Význam může mít i mírný pokles podílu dosud netrestaných osob. Dalším významným faktorem může být i širší aplikace dohod o vině a trestu právě v posledních dvou letech (blíže zde), resp. i využívání institutu prohlášením viny dle § 206a TrŘ. To ovšem nelze ze statistik ověřit.

Graf I I: Podíl odsouzených fyzických osob trestním příkazem na celkovém počtu odsouzených v %

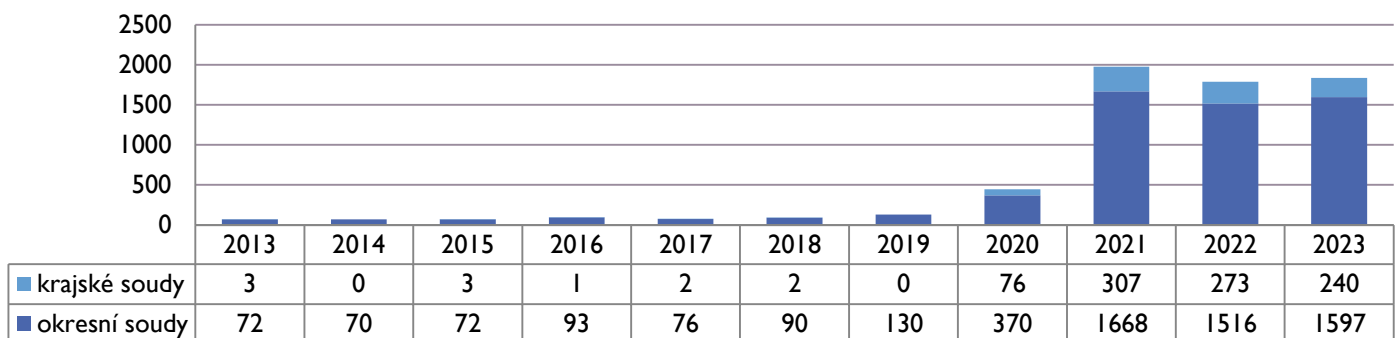

Pramen: Přehledy o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak) – nestandardní sestavy trestní příkaz, Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

Dalším významným odklonem jsou **dohody o vině a trestu** uzavřené mezi státním zástupcem a obviněným, které výrazným způsobem zkracují projednání celé věci v řízení před soudem. Tyto dohody schvaluje soud. Míra schválených dohod se tedy odvíjí primárně od aktivity jiných subjektů, než je soud. Nicméně i on může již v řízení před soudem, má-li za to, že by bylo vhodné ji sjednat, v tomto směru obžalobu předběžně projednat či v rámci hlavního líčení o tom obviněného poučit a zjistit stanovisko příslušných subjektů trestního řízení.

V případě schválených dohod o vině a trestu u fyzických osob, je zřejmé, že je patrné, že **do roku 2019 k nim docházelo ve velmi omezené míře** (viz Graf I 2). **Velmi výrazný nárůst jejich počtů do značné míry souvisí s legislativními změnami tohoto odklonu** (blíže zde). Zároveň je zřejmé, že i zde dochází v následujících letech k určité stabilizaci jejich počtů. Zajímavé je také poukázat na to, že se nyní v nezanedbatelné míře využívají **i v případech závažnějších forem kriminality**, což vyplývá z počtů dohod schválených krajskými soudy. Výrazné zkrácení řízení před soudem je spojeno též s **institutem prohlášením viny** dle § 206a TrŘ. V tomto kontextu by bylo přínosné znát i údaje o počtech věcí před soudem, které tímto způsobem skončily. Ty se zatím statisticky nesledují.

Graf I 2: Počty fyzických osob vyřízených schválením dohody o vině a trestu (rejstřík T)

Pozn.: Jedná se o fyzické osoby bez věcí Tm (mladiství)

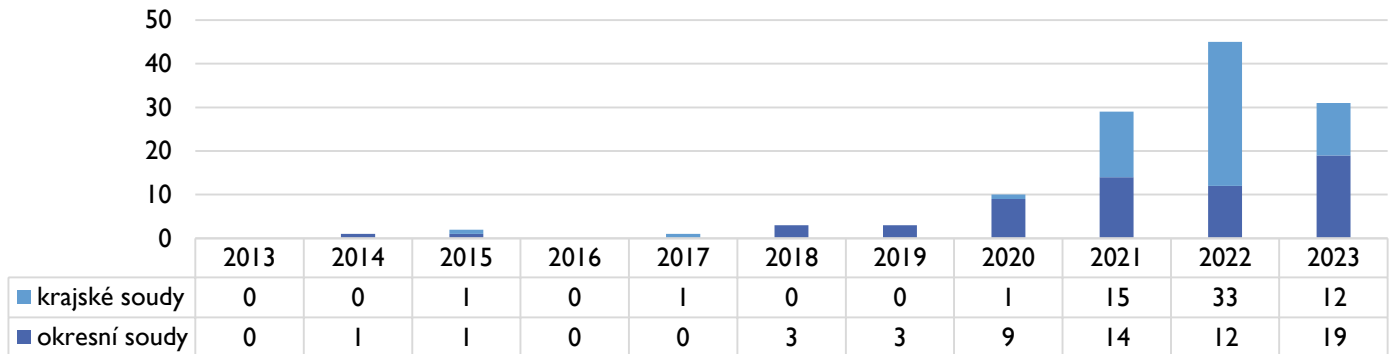
Pramen: Trestní příkazy, podmíněné zastavení, narovnání, dohody o vině a trestu – OS; Výkazy o pohybu trestní agendy u krajských soudů, Rejstřík T – Krajské soudy, Přehledy soudních agend, Ministerstvo spravedlnosti CSLAV.

V případě mladistvých připadá tento odklon do úvahy pouze za situace, že v době jeho aplikace již dovršili 18. rok věku. Dle údajů z CSLAV – Výkazy o pohybu trestní agendy ve věcech mladistvých u OS a KS - je pak

možné poukázat na to, že do roku 2021 došlo ke schválení dohod o vině a trestu zcela výjimečně. V letech 2021-2023 se pohybovaly mezi 12-25 případy ročně.

U schválených dohod o vině a trestu u právnických osob lze zaznamenat obdobný trend jako u osob fyzických. Do roku 2019 k nim dochází jen výjimečně. Výrazný nárůst vzhledem k předchozímu období lze pak zaznamenat především od roku 2021, poté jejich počty spíše kolísají. V roce 2023 bylo možné zaznamenat pokles vzhledem k předchozímu roku. Poukázat lze zároveň na to, že k nim velmi často dochází před krajskými soudy.

Graf 13: Počty právnických osob vyřízených schválením dohody o vině a trestu

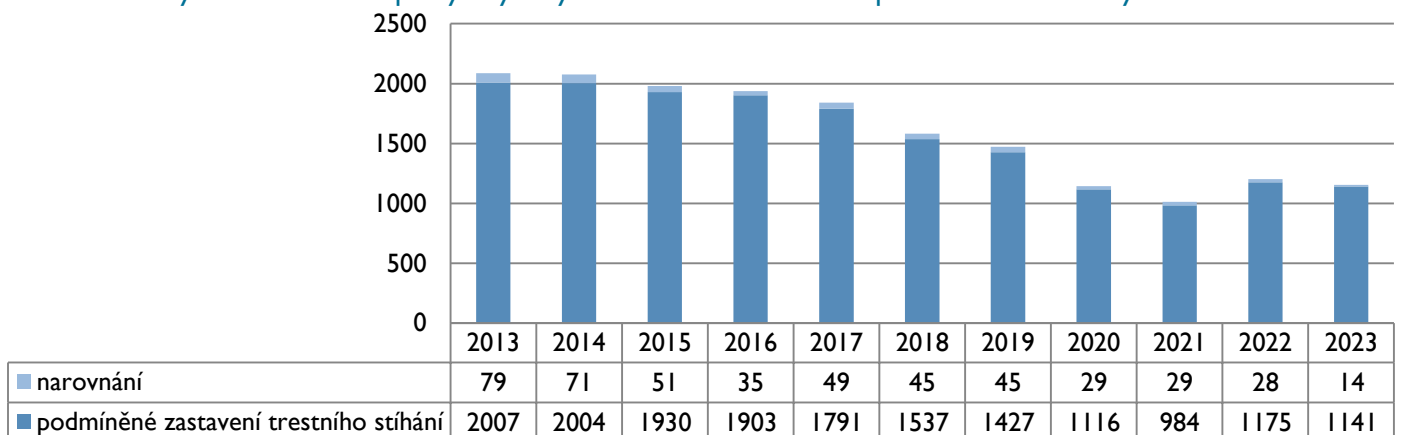

Pramen: Výkazy o pohybu trestní agendy u okresních a krajských soudů, Rejstřík T – počet právnických osob – Okresní a Krajské soudy, Přehledy soudních agend, Ministerstvo spravedlnosti CSLAV.

III.2.2 Odklony s restorativními prvky

Kromě přípravného řízení mohou být odklony realizovány také v řízení před soudy. Zpravidla k tomu dochází před soudy I. stupně. V případě odklonů s restorativními prvky aplikovanými před okresními soudy je třeba poukázat na v zásadě setrvalý pokles jejich aplikace. Kromě důvodů, které mohou ovlivňovat jejich aplikaci i v přípravném řízení (blíže zde). Zároveň je třeba poukázat, že právě v řízení před soudem lze nižší počty těchto odklonů, zejména od roku 2022 vzhledem k předchozímu období, patrně vysvětlit zvýšenou aplikací dohod o vině a trestu a zřejmě i institutu prohlášení viny dle § 206a TrŘ prohlášení viny. Narovnání je využíváno, obdobně jako v přípravném řízení jen ve velmi omezené míře.

Graf 14: Odklony s restorativními prvky u fyzických osob v trestním řízení před okresními soudy v abs. číslech

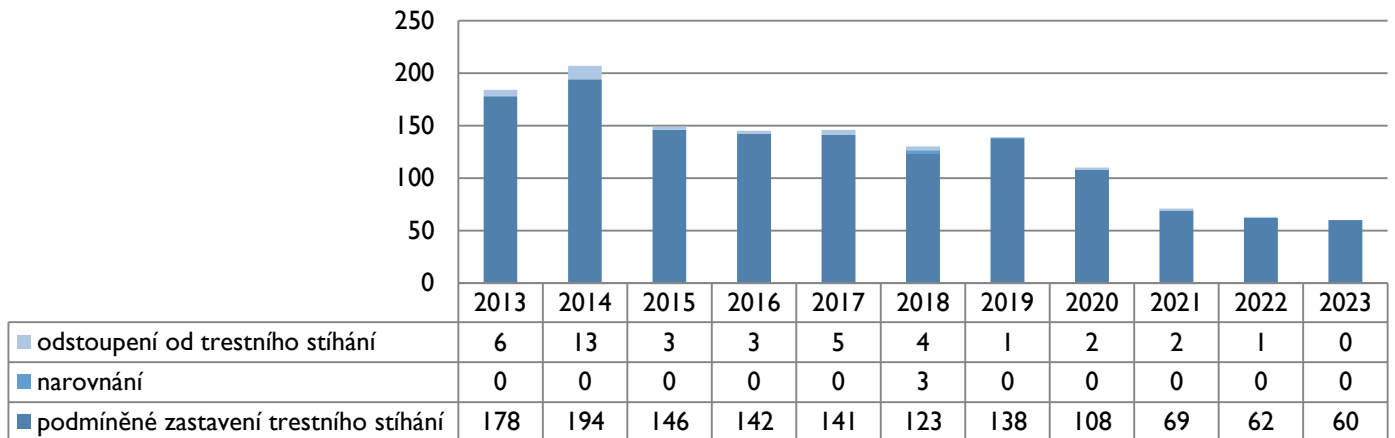
Pozn: včetně obvodních soudů v Praze a Městského soudu v Brně. Bez případů Tm (mladiství).

Pramen: Přehledy soudních agend – Trestní příkazy podmíněné zastavení, narovnání, dohody o vině a trestu u OS, Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV.

Zajímavé je, že obdobný trend, tj. pokles v posledních třech letech sledovaného období, je patrný i v případě osob projednávaných před soudy pro mládež. I zde je pak nutné zmínit obecné faktory, které k tomu mohli přispět (zde). Vliv dohod o vině a trestu by u mladistvých neměl být tak výrazný, i když částečně by k tomu přispět mohl (blíže zde).

Zároveň je tedy zřejmě třeba vzít v úvahu jak tyto dohody, tak i možnost realizace prohlášení viny dle § 206a TrZ. Poklesem podílu dosud netrestaných to zcela vysvětlit nelze, neboť zde došlo k nepatrnému poklesu jejich podílu až v roce 2023. Narovnání je před soudy pro mládež aplikováno zcela výjimečně a také odstoupení od trestního stíhání je využíváno jen ojediněle s tím, že jeho význam od roku 2015 ještě více poklesl.

Graf 15: Odklony s restorativními prvky u mladistvých v trestním řízení před okresními soudy* v abs. číslech

* včetně obvodních soudů v Praze a Městského soudu v Brně.

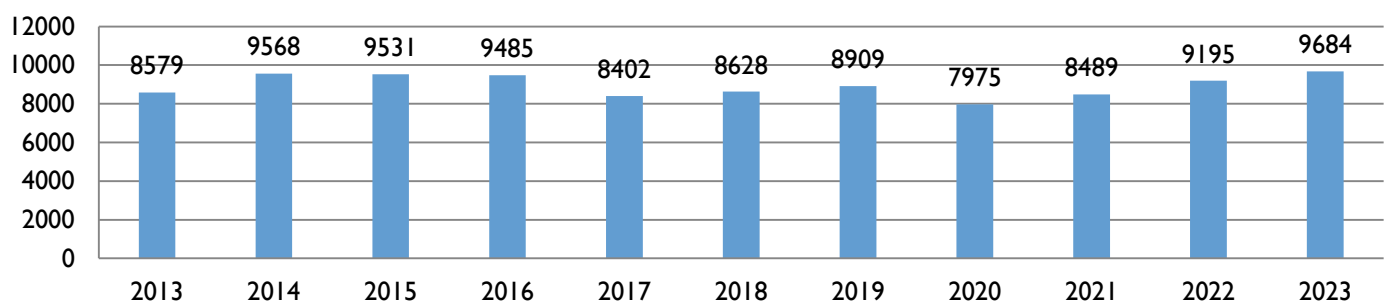
Pramen: Rejstřík Tm (mladiství). Pramen: Přehledy soudních agend – Trestní příkazy podmíněné zastavení, narovnání, dohody o vině a trestu u OS – mladiství, Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV.

III.3 Ukládání trestních sankcí

III.3.1 Nepodmíněný trest odnětí svobody

Jedním z tradičních ukazatelů trestní politiky je **ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody soudy ve srovnání s alternativními tresty a alternativami k potrestání**. Při pohledu na absolutní počty ukládaných nepodmíněných trestů odnětí svobody je zřejmé, že se amnestie v roce 2013 projevila i v nižších počtech ukládaných nepodmíněných trestů. To zřejmě také souviselo se zvýšeným podílem rozhodování trestními příkazy (blíže zde). Poté však počty ukládaných nepodmíněných trestů odnětí svobody opět stouply.

Graf 16: Počty fyzických osob, jimž byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody

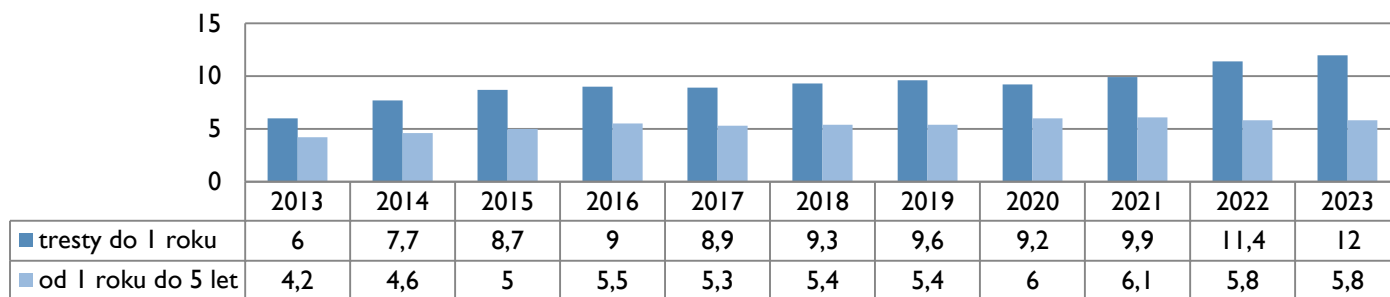
Pozn. včetně trestních opatření nepodmíněných odnětí svobody u mladistvých

Pramen: Přehledy o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak), Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV.

V roce 2017 opět klesly a poté se drží na celkem stabilní úrovni. Výjimku tvoří rok 2020, což lze přičíst situaci v souvislosti s pandemií covid-19 (blíže zde). Poté však opět narůstají. **V roce 2023 jsou dokonce nejvyšší v celém sledovaném období.**

V tomto směru je důležité sledovat i uložené **nepodmíněné tresty z hlediska jejich výměry**. Zde je patrný právě v posledních dvou letech nárůst „kratších“ nepodmíněných trestů do jednoho roku (viz Graf 17). Lze předpokládat, že zde může být určitá souvislost s širší aplikací institutu dohody o vině a trestu, resp. prohlášení viny dle § § 206a TrZ a poklesu aplikace rozhodování trestním příkazem. K potvrzení této domněnky by ovšem bylo zapotřebí hlubší analýzy.

Graf 17: Podíl osob s uloženými nepodmíněnými tresty odnětí svobody do 5 let na celkovém počtu odsouzených

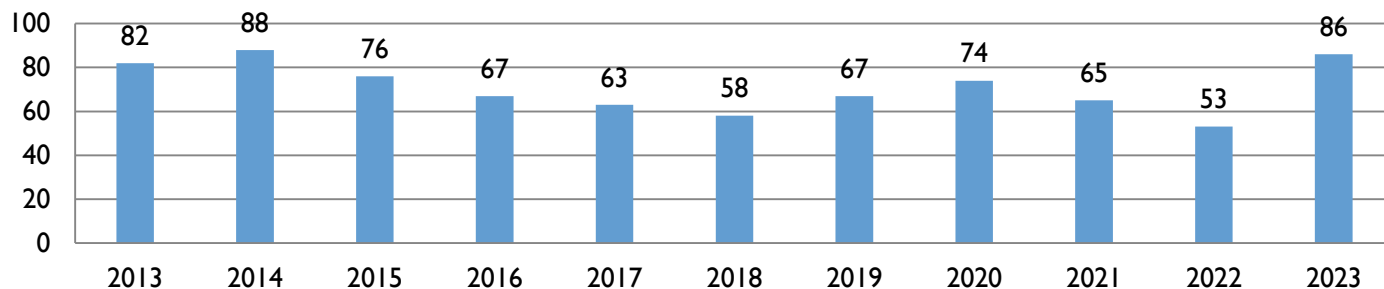

Pozn. včetně trestních opatření nepodmíněných odnětí svobody u mladistvých

Pramen: Přehledy o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak), Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV.

Trestní opatření **nepodmíněného odnětí svobody je u mladistvých** ukládáno po celé sledované období **ve velmi omezené míře**. Vývoj těchto počtů také do jisté míry koresponduje s vývojem počtů odsouzených mladistvých v systému trestní justice (blíže zde). Zejména v posledním roce je patrný výraznější nárůst vzhledem k předchozím letům. To může souviset také s poklesem dosud netrestaných mladistvých před soudy (blíže zde). S ohledem na obecně velmi nízké počty je pak zároveň zachovat určitou míru opatrnosti při interpretaci těchto počtů.

Graf 18: Počty mladistvých, jimž bylo uloženo nepodmíněné odnětí svobody

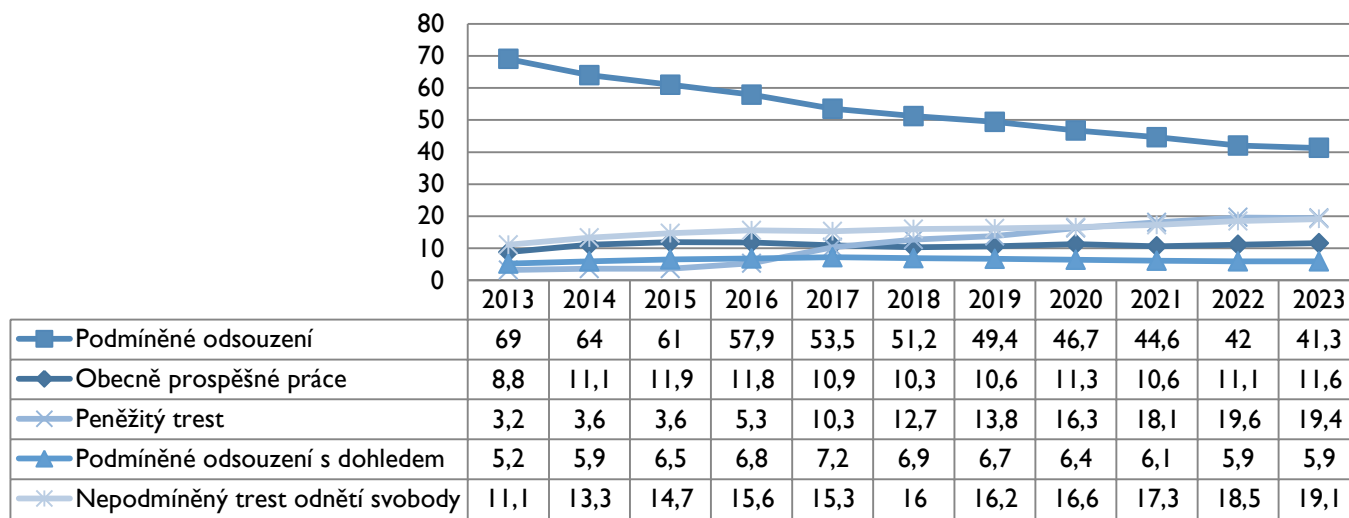
Pramen: Přehledy o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak) – mladiství – nestandardní sestavy, Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV.

III.3.2 Trendy v sankční politice

V případě sledování podílu frekventovanějších sankcí ukládaných soudy jako hlavní je třeba uvést, že rok 2013 byl výrazně ovlivněn amnestií. To se projevilo především na velmi vysokém podílu podmíněného odsouzení a nízkém podílu nepodmíněných trestů odnětí svobody, a naopak také nižším podílu uložených obecně

prospěšných prací. Mezi **hlavní trendy v sankční politice uplatňované vůči fyzickým osobám** ve sledovaném období lze označit zejména **dlouhodobý pokles podílu podmíněného odsouzení, které však po celé sledované období zůstává nejčastěji ukládanou sankcí** (Graf 19).

Graf 19: Vývoj podílu vybraných sankcí, ukládaných jako hlavní, fyzickým osobám v %

Pramen: Přehledy o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak), Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV.

Zároveň je patrný **postupný nárůst podílu peněžitého trestu od roku 2016** (Graf 11). Ten se na počátku sledovaného období pohyboval kolem 3-4 %. V posledních letech je mezi 19 až 20 %. (k důvodům, které k tomu vedli blíže zde). Od roku 2018 je druhým nejčastěji ukládaným alternativním trestem, ukládaným jako hlavní sankce. Od roku 2021 se jeho podíl poměrně stabilizuje. Zároveň je třeba poukázat na to, že jeden ze zamýšlených cílů, tj. snížení ukládání nepodmíněného trestu se nenaplnil. Podíl nepodmíněného trestu ve sledovaném období narůstá. Je zřejmé, že peněžitý trest funguje spíše jako alternativa pro podmíněné odsouzení.

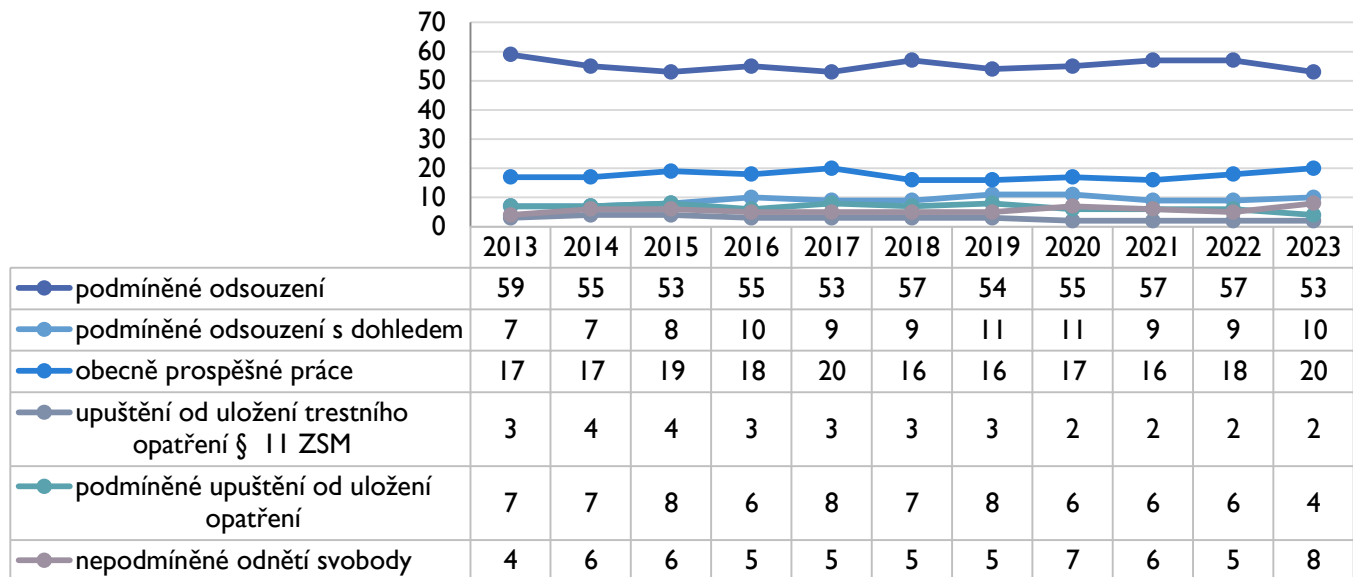
V případě **podmíněného odsouzení s dohledem nelze pozorovat žádné zásadní změny**, byť, zejména vzhledem k období před pandemií, jeho podíl mírně poklesl. Podíl obecně prospěšných prací je až na rok 2013 poměrně stabilizovaný.

Naopak dle databáze CSLAV¹ ve velmi omezené míře se po celé sledované období ukládal alternativní **trest domácího vězení**. Dlouhodobě byl jeho podíl pouze 0,2 % a v posledních dvou letech jen 0,1 %. Jeho velmi omezená aplikace souvisí s především s problémy se zajištěním jeho výkonu prostřednictvím elektronického monitoringu (blíže např. zde). V roce 2023 byl uložen pouze 64 odsouzeným. V červnu 2024 byl Probační a mediační službou po výběru nového dodavatele spuštěn elektronický monitorovací systém v ověřovacím provozu (blíže zde). Nicméně zároveň existují poznatky z praxe (blíže Scheinost et. al., 2014), že jeho širší aplikaci mohou bránit i další překážky.

Velmi odlišná situace je v případě sankční **politiky uplatňované vůči mladistvým**. Opět je třeba vzít do úvahy, že rok 2013 je ovlivněn amnestií. V zásadě však v rámci sledovaného období nelze u jednotlivých sankcí pozorovat nějaké výraznější odchylky či trendy. Po celé sledované období je výrazně **nejčastěji ukládaným alternativním trestním opatřením podmíněné odsouzení**.

¹ Přehledy o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak)

Graf 20: Vývoj podílu vybraných sankcí, ukládaných soudy jako hlavní, mladistvým v %

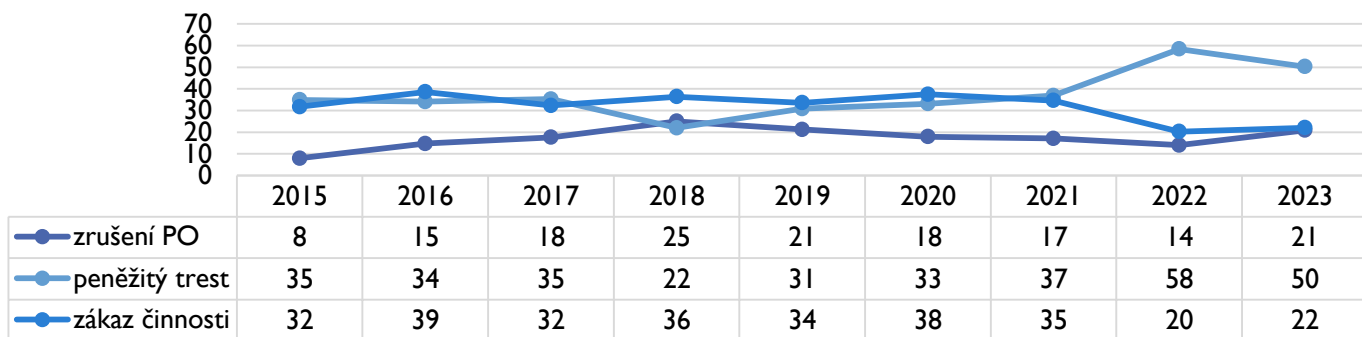

Pramen: Přehledy o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak) –mladiství – nestandardní sestavy, Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

Druhým nejčastěji ukládaným trestním opatřením jsou **obecně prospěšné práce**, jejich podíl mírně kolísá. Ve výraznější míře než u celkové populace odsouzených lze pak pozorovat **ukládání sankcí s prvky dohledu**, zejména podmíněného odsouzení s dohledem. Zde lze pozorovat nepatrný nárůst ve srovnání s počátkem sledovaného období. **Mírně klesá využívání upuštění od uložení trestního opatření**, zejména v posledním roce to pak platí i pro podmíněné upuštění od uložení trestního opatření. Od covidového období, vyjma roku 2022, je patrný mírný nárůst podílu nepodmíněného trestního opatření odnětí svobody poté, co se dlouhodobě udržoval kolem 5 % (k možnému vysvětlení blíže zde).

V případě **sankcí ukládaných jako hlavní právníkům osobám** je možné konstatovat, že **po celé sledované období** byly ukládány především **peněžitý trest a zákaz činnosti** (viz Graf 21). Jejich podíly se příliš nelišily. Určitý obrat lze zaznamenat v posledních dvou letech, kdy **se peněžitý trest stává dominantní sankcí**. Zároveň je třeba zmínit, že nezanedbatelný podíl po celé sledované období má trest zrušení právnické osoby, který byl původně zamýšlen jako jakýsi výjimečný trest pro právnické osoby. Jeho poměrně rozšířená aplikace souvisí zřejmě s reakcí na tzv. prázdné schránky.

Graf 21: Vývoj podílu vybraných frekventovaných sankcí, uložených jako hlavní, právnickým osobám v %

Pozn: Vzhledem k nepatrným počtům odsouzených osob a uložených trestů v letech 2013-2014, je z hlediska vývoje podílu jednotlivých sankcí sledováno až období od roku 2015.

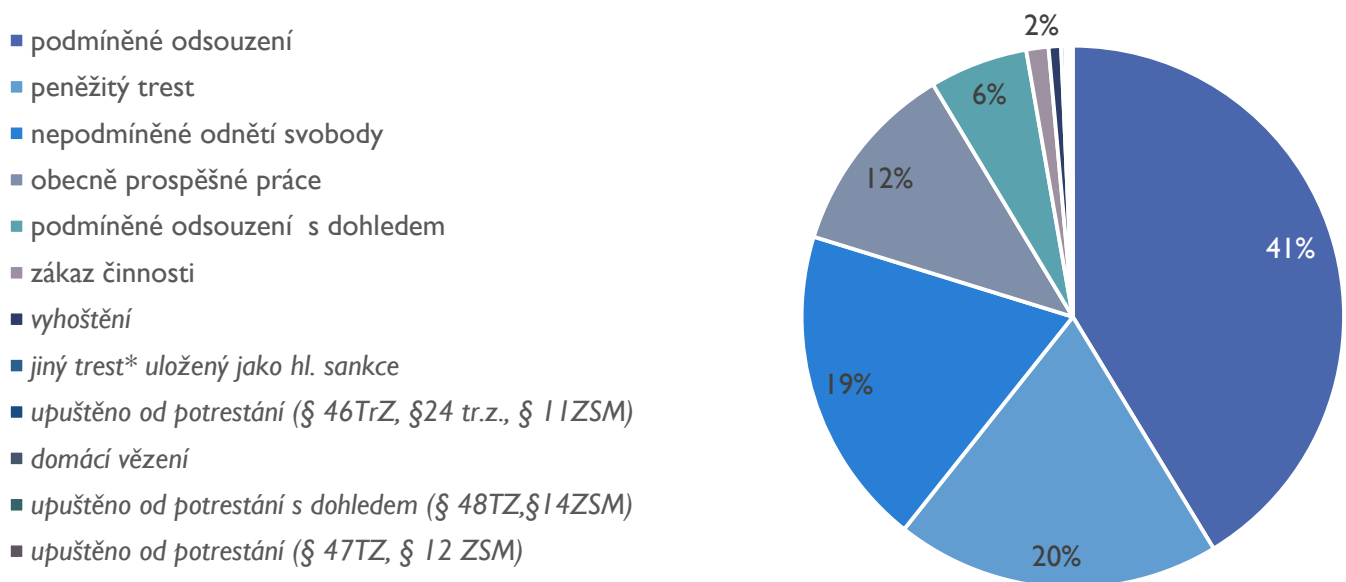
Pramen: Přehledy o pravomocně vyřízených právnických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak), Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

V praxi je v této souvislosti poukazováno na náročnost jejich rušení prostřednictvím trestního řízení a je zmiňováno, že lze uplatnit rychlejší a efektivnější postupy k jejich zrušení mimo trestní právo (blíže Nejvyšší státní zastupitelství, 2019).

III.3.3 Struktura sankcí ukládaných soudy jako hlavní v roce 2023

Při pohledu na detailní strukturu sankcí ukládaných soudy jako hlavní u fyzických osob v roce 2023 je možné konstatovat, že **nepodmíněný trest odnětí svobody byl uložen necelé pětina odsouzených fyzických osob**. Nevyšší podíl z alternativních sankcí má podmíněné odsouzení. Druhým nejčastěji ukládaným alternativním trestem je peněžitý trest. Mezi relativně často ukládané alternativní tresty pak lze zařadit **obecně prospěšné práce a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem** (Graf 22). Ostatní tresty a alternativy k potrestání jsou ukládány poměrně zřídka. Ve srovnání s předchozím rokem se struktura uložených sankcí téměř nezměnila (blíže zde).

Graf 22: Struktura sankcí ukládaných jako hlavní fyzickým osobám v roce 2023 v %

Pozn: *jiný trest - tresty propadnutí věci (náhradní hodnoty), zákaz pobytu, propadnutí majetku, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, a zákazu držení a chovu zvířat, pokud byly uloženy jako hlavní; Včetně odpovídajících trestních opatření. Kategorie v legendě grafu uvedené kurzivou – méně než 1%.

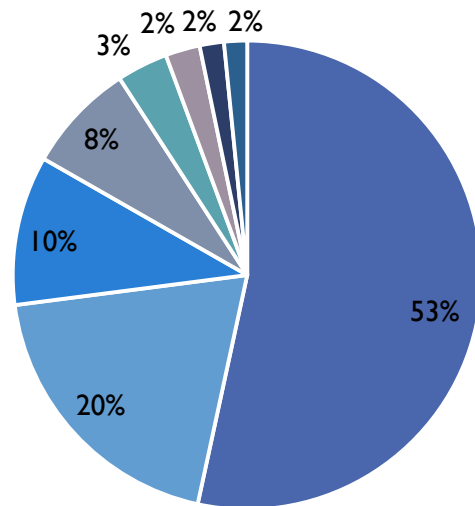
Pramen: Přehled o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak) – rok 2023, Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV.

Sankční politika uplatňovaná soudy **vůči mladistvým se velmi výrazně odlišuje**. Odráží se zde nejen obecný účel ZSM s důrazem na prevenci, reintegraci a odčinění újmy, ale také další specifické zásady v oblasti ukládání sankcí, včetně důrazu na to, aby sankce spojené s odnětím svobody byly ukládány jako ultima ratio. To se projevuje i ve struktuře sankcí uložených jako hlavní v roce 2023. **Podíl nepodmíněného trestního opatření odnětí svobody je výrazně nižší – pouhých 8 % (viz Graf 23)**. Nejčastěji ukládaným trestním opatřením je **podmíněné odsouzení** – bylo uloženo více než polovině odsouzených (53 %). Poté, byť s výrazným odstupem, obecně prospěšné práce – uložené přibližně pětina mladistvých. Častěji, než u dospělých jsou zde také **využívány sankce s dohledem**. Jde především o podmíněné odsouzení s dohledem. Hojněji jsou též využívány alternativy k uložení trestního opatření, i když jejich podíl není příliš vysoký. Ostatní sankce jsou ukládány velmi sporadicky, a to včetně peněžitého trestu či domácího vězení. V roce 2023 **nebylo uloženo ani jedno trestní opatření domácího vězení** a jen 16 **peněžitých opatření**. I když se ve srovnání s předchozím rokem struktura sankcí ukládaných jako hlavní v roce 2023 zásadním způsobem

nezměnila, došlo k mírnému nárůstu podílu nepodmíněného trestu a obecně prospěšných prací, a naopak poklesu podmíněného odsouzení a podmíněného upuštění od uložení opatření (blíže zde).

Graf 23: Struktura sankcí ukládaných jako hlavní soudy mladistvým v roce 2023 v %

- odnětí svobody podmíněné
- obecně prospěšné práce
- odnětí svobody podmíněné s dohledem
- nepodmíněné odnětí svobody
- podmíněné upuštění od uložení trestního opatření
- upuštěno od od uložení trestního opatření (§ 12 ZSM)
- jiná trestní opatření** uložená samostatně
- upuštění od uložení trestního opatření § 11 ZSM

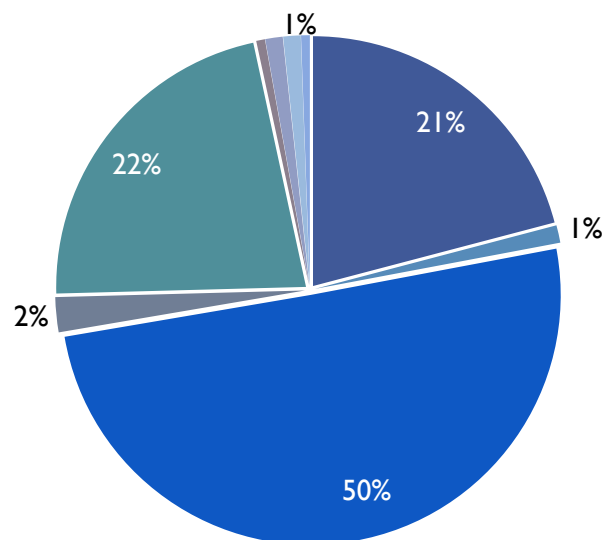

Pramen: Přehled o pravomocně vyřízených právnických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak) – rok 2023, Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

V rámci struktury sankcí ukládaných jako hlavní **právnickým osobám v roce 2023** má nejvyšší podíl peněžitý trest (viz Graf 24). Ten byl uložen polovině odsouzených právnických osob jako hlavní sankce. Poměrně často, ale s výraznějším odstupem, byly uloženy zákaz činnosti (22 %) a nejpřísnějšího trest – zrušení právnické osoby (21 %). Ostatní tresty se ukládají jako hlavní sankce jen v zanedbatelné míře. Ve srovnání s předchozím rokem došlo k poměrně výraznému snížení podílu peněžitého trestu a zároveň zvýšení podílu zrušení právnické osoby. Spíše nepatrný byl pak nárůst u zákazu činnosti a pokles u zákazu přijímání dotací a subvencí (blíže zde). Obecně je, s ohledem na relativně nízké počty odsouzených právnických osob, třeba tyto změny hodnotit obezřetně, neboť je může ovlivnit i relativně málo případů uzavřených v daném roce.

Graf 24: Struktura sankcí ukládaných jako hlavní právnickým osobám v roce 2023 v %

- zrušení PO
- propadnutí majetku
- peněžitý trest
- propadnutí věci či jiné m. hodnoty či náhr. hodnoty
- zákaz činnosti
- zákaz plnění veřejných zakázek
- zákaz přijímání dotací a subvencí
- uveřejnění rozsudku
- upuštěno od potrestání

Pramen: Přehled o pravomocně vyřízených právnických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak) – rok 2023, Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

III.4 Výkon trestních sankcí

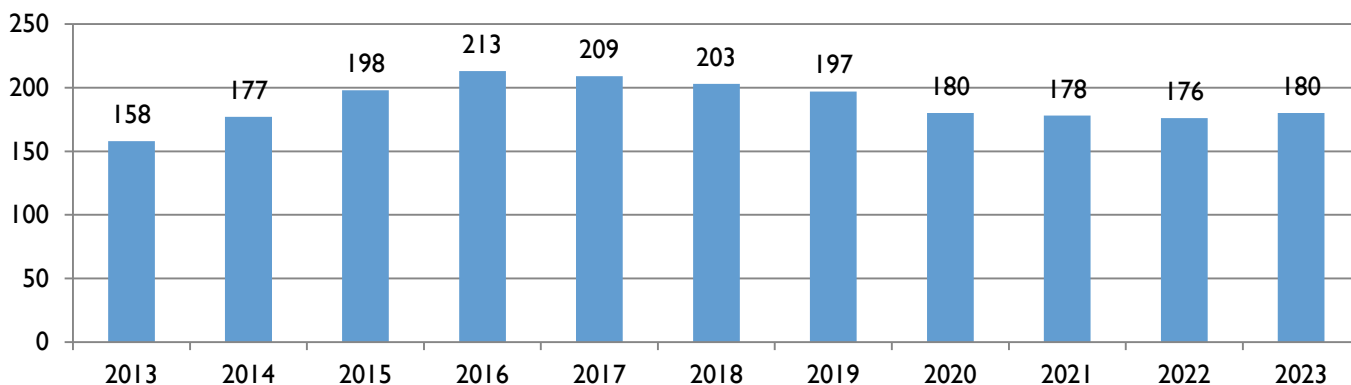
III.4.1 Vězněné osoby

Jedním tradičních ukazatelů trestní politiky v konkrétním státě jsou počty vězeňské populace, resp. **míra uvěznění** (tj. počet vězněných osob v přepočtu na 100 000 obyvatel). S uvězněním je spojeno, zejména v případě dlouhodobých forem, řada negativních efektů, které mohou bránit reintegraci (Válková et al., 2019). S vysokými počty uvězněných osob se snižují možnosti účinného a individuálního působení na odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody a následné postpenitenciární péče. V úvahu je třeba brát i vysoké finanční náklady a problémy s přeplněností věznic a naplňováním mezinárodní standardů pro zacházení s osobami zbavenými svobody.

S vysokou mírou uvěznění má Česká republika problémy dlouhodobě. Určitý výkyv byl způsoben v roce 2013, kdy došlo k výraznému poklesu vězeňské populace v důsledku amnestie. Poté ovšem opět narůstá. Od roku 2018 pozvolna klesá a její počty se stabilizují. Nutno ovšem upozornit, že k poklesu v letech 2020 až 2021 zřejmě přispěla i cílená opatření spojená s pandemií covid-19 a že mezi lety 2021 a 2022 došlo k poměrně výraznému nárůstu počtu obyvatel v ČR v důsledku migrace v souvislosti s válkou na Ukrajině. Obecně můžeme říct, že **od roku 2020 dochází k určité stabilizaci**. V roce 2023 lze pozorovat **mírný nárůst** vzhledem k předchozímu roku (Graf 25).

V evropském srovnání patří ČR dlouhodobě mezi země s velmi vysokými počty vězeňské populace. V roce 2023 byla **Česká republika** dle databáze World Prison Brief byla ČR na 12. místě (ICPR, (2023. 26. 10)). **Aktuálně – v srpnu k 26. 8. 2024 je na 10. místě** (blíže zde). Zároveň stále zůstává ve skupině zemí, převážně bývalého sovětského bloku, s výrazně vyššími počty vězeňské populace, než je tomu ve velké části ostatních evropských zemí.

Graf 25: Vězněné osoby v ČR na 100 000 obyvatel k 31.12 příslušného roku

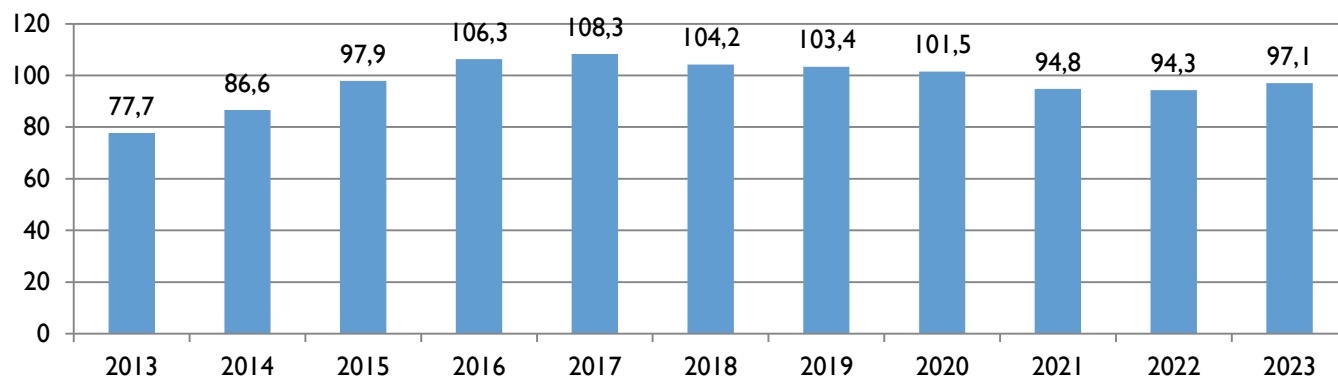

Pramen: Statistické ročenky Vězeňské služby ČR 2013–2023, Vězeňská služba ČR (blíže zde). Statistické údaje o věkovém složení obyvatelstva dle jednotek věku k 31. 12. příslušného roku (blíže zde)

S vysokými počty vězněných osob také souvisí **problémy s kapacitou věznic**. S tím jsou spojeny již výše zmíněné problémy pro práci s odsouzenými, včetně zvýšeného bezpečnostního rizika ve věznicích. Je zřejmé, že situace v českých věznicích z hlediska obsazenosti (využitelnosti) věznic není ideální. Po relativně dobré situaci na počátku sledovaného období (amnestie), se situace zhoršuje v letech 2016 až 2020 se stále pohybuje nad 100 % (viz Graf 26). Poté dochází k určitému poklesu, který souvisí obecně s cílenými opatřeními v souvislosti s nutností věc řešit v souvislosti s pandemií covid-19 (blíže zde). V roce 2023 je opět patrné zvýšení obsazenosti. Vychází z toho, že na jednu osobu by měly připadat 4 m². Přitom se

jedná o průměrné ubytovací kapacity a průměrné stavy vězňů. To znamená, že v některých věznicích je obsazenost v jednotlivých letech výrazně vyšší (blíže zde – ročenky Vězeňské služby).

Graf 26: Obsazenost (využitelnost) věznic v %

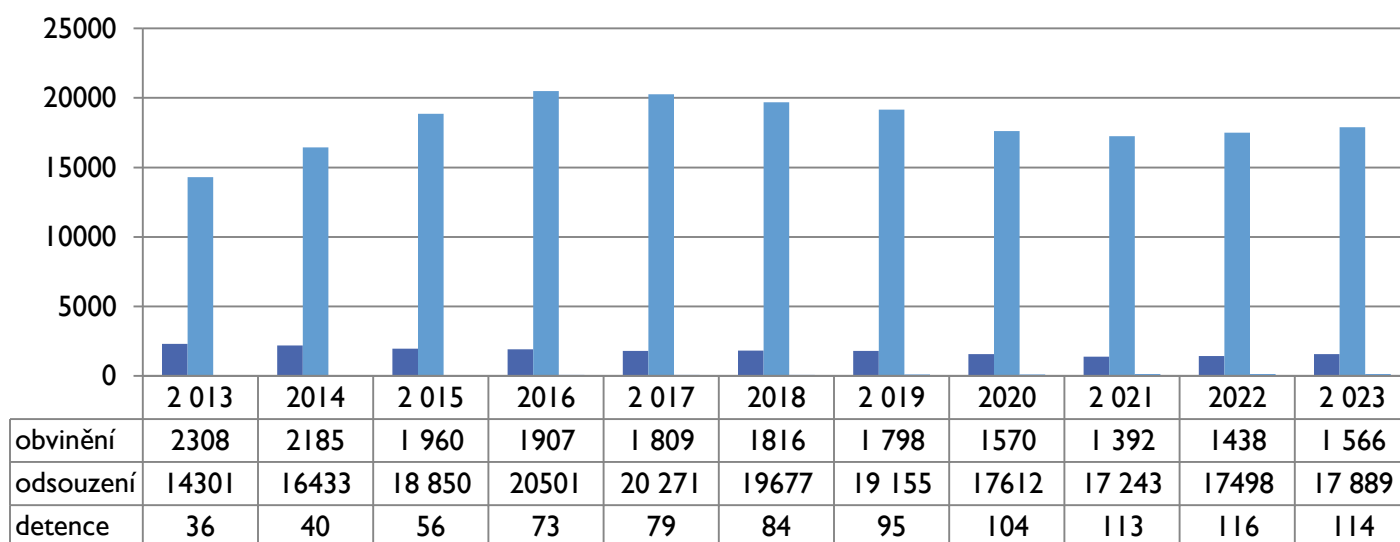

Pramen: Statistické ročenky Vězeňské služby ČR 2013–2023- Průměrné ubytovací kapacity, průměrné stavy vězňů a procentuální vyjádření využitelnosti organizačních jednotek Vězeňské služby za příslušné roky, Vězeňská služba ČR, dostupné [zde](#)

Při pohledu na **vývoj počtů vězňů** je zřejmé, že problém spočívá především ve vysokých počtech osob ve výkonu trestu odnětí svobody. V případě počtů osob ve vazbě, které obecně nejsou příliš vysoké, lze sledovat převažující pokles. Mírný nárůst v posledních dvou letech může spíše souviset s návratem ke stavu před pandemií covid-19.

Z hlediska celkového podílu vězňů jsou pak spíše zanedbatelné počty lidí v **zabezpečovací detenci**, což je dáno povahou tohoto opatření. Zároveň je však patrný jejich převažující nárůst ve sledovaném období (blíže k dané problematice Blatníková, 2022, str. 105-114). V roce 2023 se jejich počty téměř nezměnily. Postupný nárůst osob v zabezpečovací detenci lze dát do souvislosti s tím, že oproti původní právní úpravě tohoto opatření, jako skutečně posledního prostředku u velmi rizikových osob, v současné době právní úprava umožňuje jeho výrazně širší aplikaci (Blatníková & Zeman, 2019).

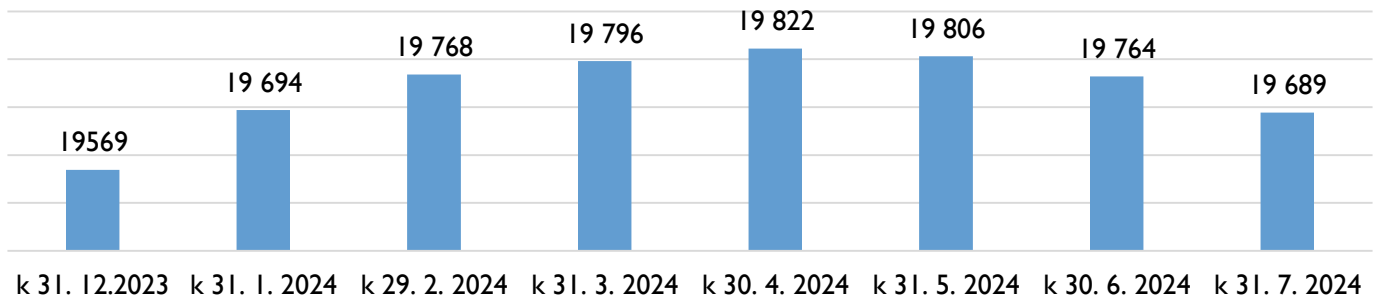
Graf 27: Počty vězňů k 31.12. příslušného roku

Pramen: Statistické ročenky Vězeňské služby ČR 2013–2023, Vězeňská služba ČR (blíže zde)

Aktuálně je třeba konstatovat, že v roce 2024 se po jejich nárůstu v I kvartálu roku postupně navracejí (k 30. 7. 2024) přibližně na úroveň z konce roku 2023, byť stále jsou trochu vyšší (viz Graf 28).

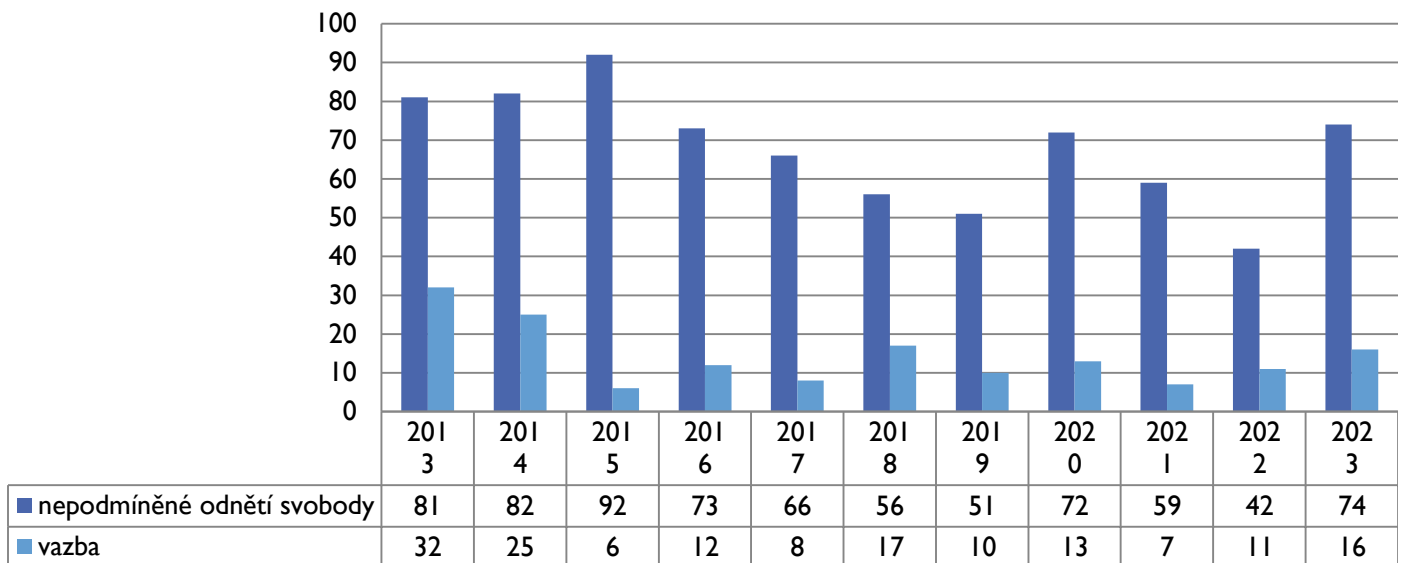
Graf 28: Vývoj stavů vězeňské populace v roce 2023 a v jednotlivých měsících roku 2024

Pramen: Statistické ročenka Vězeňské služby ČR 2023, Vězeňská služba ČR (blíže zde), Měsíční statistická hlášení Vězeňské služby ČR za příslušné měsíce roku 2024 – zde

Výrazně odlišná situace je v případě **vězněných mladistvých**. Jejich počty jsou po celé sledované období velmi nízké (viz Graf 29). Úzce souvisí s počty uložených nepodmíněných trestních opatření odnětí svobody (blíže zde). Vazba je využívána u mladistvých výjimečně. Změny v počtech mladistvých ve vazbě souvisejí s vývojem počtů v systému trestní justice (blíže zde).

Graf 29: Počty vězněných mladistvých k 31. 12. příslušného roku

Pramen: Statistické ročenky Vězeňské služby ČR 2013–2023, Vězeňská služba ČR (blíže zde)

III.4.2 Přeměny alternativních trestů a podmíněné propuštění

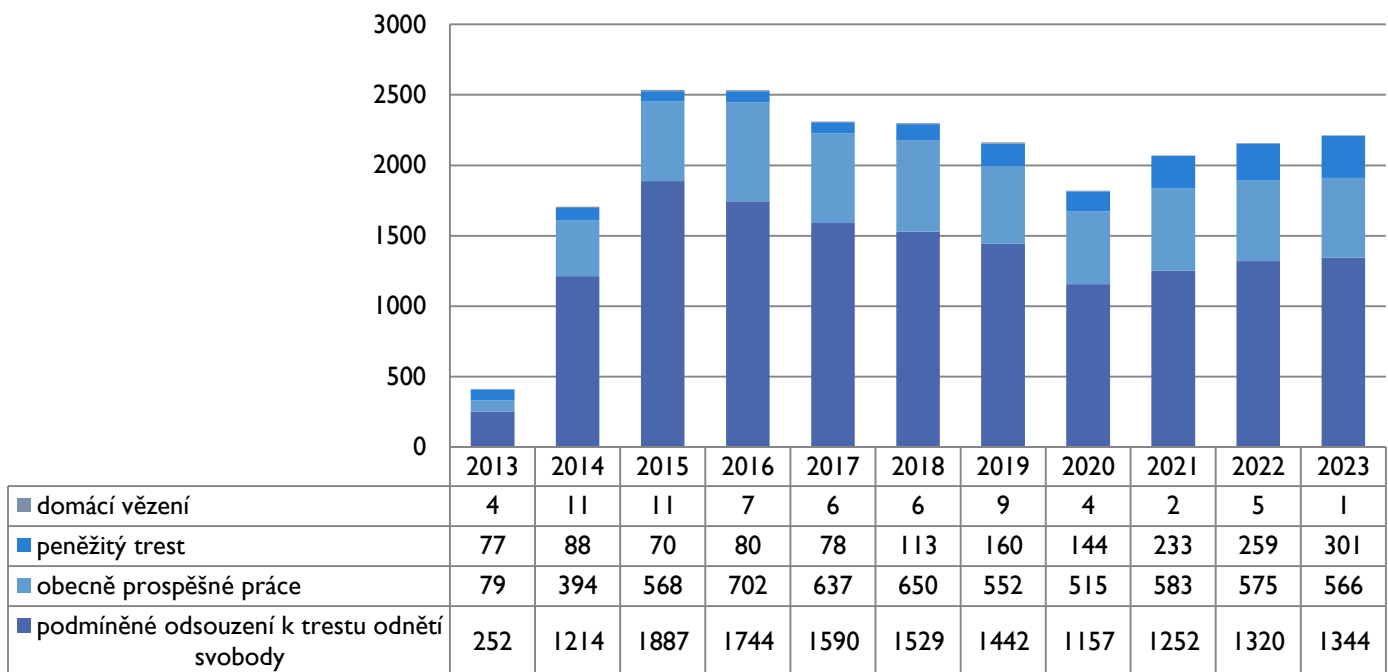
Počty osob ve výkonu trestu odnětí svobody neovlivňuje jen to, do jaké míry soudy ukládají přímo nepodmíněný trest odnětí svobody, ale v poměrně významné míře také, do jaké míry jsou přeměňovány uložené alternativní tresty. Význam má i v jaké výměře jsou ukládány, neboť v případě přeměny se to pak projeví. Ostatně kumulace ukládání alternativních trestů, jejich délka, zejména v případě podmíněného odsouzení a poté jejich přeměna jsou označovány za jeden z významných problémů české sankční politiky

(blíže Scheinost et. al., 2023 či Nejvyšší státní zastupitelství, 2019). Významným prostředkem ke snížení vězeňské populace může být i institut podmíněného propuštění.

Z hlediska přeměn alternativních trestů je možné obecně uvést, že celkové počty přeměn, po roce 2013, kdy byly velmi nízké v souvislosti s amnestií, poměrně výrazně narůstají. Poté následuje poměrně výrazný pokles v roce 2017. Od té doby dochází k určité stabilizaci. Další pokles v roce 2020 lze přičíst situaci v souvislosti s opatřeními v době pandemie covid-19. Od té doby je možné sledovat návrat k počtům před pandemií. V roce 2023 lze sledovat mírný nárůst vzhledem k předchozímu roku.

Z hlediska přeměn jednotlivých druhů alternativních trestů bylo logicky od roku 2018 možné u peněžitého trestu sledovat i nárůst počtů jejich přeměn. Platí to i v roce 2023. Zároveň po celé období nedosahují počtů přeměn obecně prospěšných prací, které jsou od roku 2018 ukládány méně často než peněžitý trest. U obecně prospěšných prací, byl od roku 2019, tedy i v období před pandemií covid-19, zaznamenán pokles přeměn těchto trestů. V roce 2021 však opět mírně stouply a poté se příliš nemění. Klesajícímú podílu podmíněných odsouzení k trestu odnětí svobody (blíže zde) odpovídá od roku 2017 pokles jejich přeměn až do roku 2020. Poté jen mírně narůstají, resp. v posledních dvou letech se téměř nemění.

Graf 30: Počty přeměn alternativní trestů na nepodmíněný trest odnětí svobody

Pramen: Přehledy o výkonech soudních rozhodnutí ve věcech trestních u okresních soudů v ČR; Přehledy o výkonech soudních rozhodnutí ve věcech trestních u KS v ČR, Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

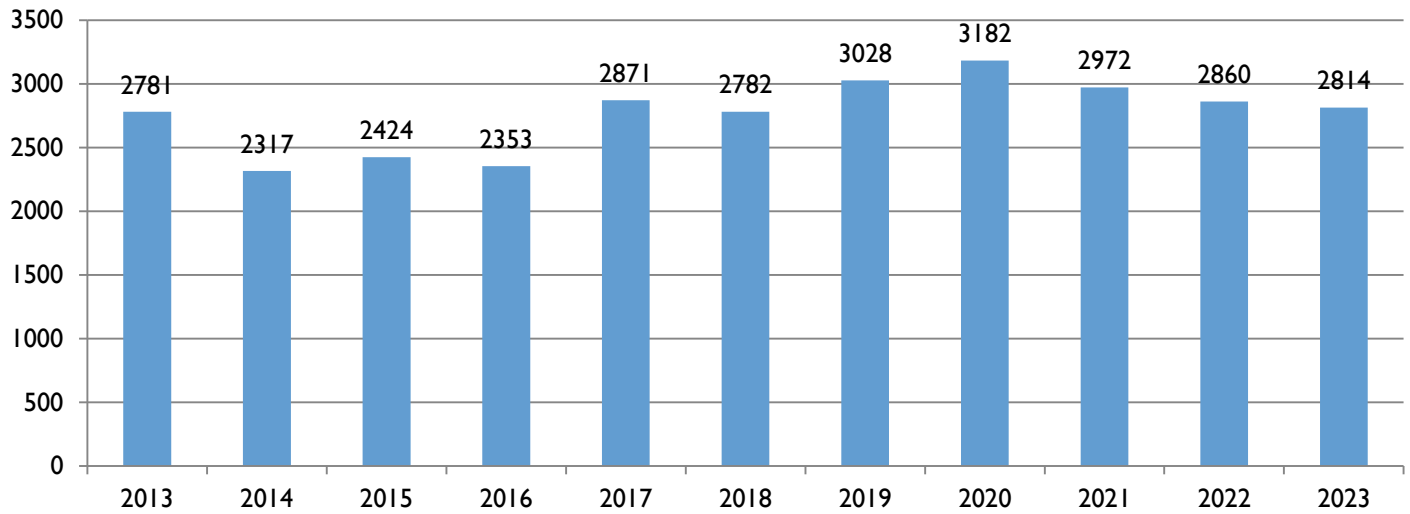
Obecně lze konstatovat, že celkové počty přeměn alternativních trestů jsou zatím nižší než v době před počátkem výraznějšího ukládání peněžitého trestu a s tím spojeného poklesu ukládání podmíněného odsouzení. Je tedy možné předpokládat, že riziko přeměny u peněžitého trestu je zatím ve srovnání s podmíněným odsouzením nižší. To by mohlo signalizovat, že již před rozhodnutím soudu o jeho uložení jsou náležitým způsobem zjišťovány majetkové poměry osoby, které má být uložen, případně zajištěn jejich majetek. K ověření této hypotézy by však bylo třeba provést hlubší analýzu.

Z obecných počtů přeměn peněžitého trestu však zjistit nelze, zda se nějak negativně z hlediska nárůstu vězeňské populace projevila změna TrZ provedená zákonem č. 333/2020 Sb. Ta nahradila náhradní tresty

odněti svobody na přeměny peněžitého trestu v poměru dva dny odněti svobody za jednu nevykonanou sazbu, přičemž tento přepočít je v evropském srovnání přísný (Drápal, 2022).

Pokles podmíněných propuštění na počátku sledovaného období, lze dát do souvislosti amnestií prezidenta republiky. I v roce 2013, totiž došlo k výraznému poklesu vzhledem k předchozímu roku. Výraznější nárůst je patrný v roce 2017. Poté jejich počty narůstají až do roku 2020, kdy byly nejvyšší v celém sledovaném období. Zde byl patrný vliv opatření v souvislosti s pandemií covid-19, kdy byla v rámci systému trestní justice obecně snaha zamezit šíření této nemoci ve věznicích. To se dílčím způsobem projevilo i v širší aplikaci podmíněného propuštění (blíže Scheinost et al., 2021). V následujících letech již opět jejich počty klesají. Nicméně v posledních dvou letech je patrná již jejich stabilizace.

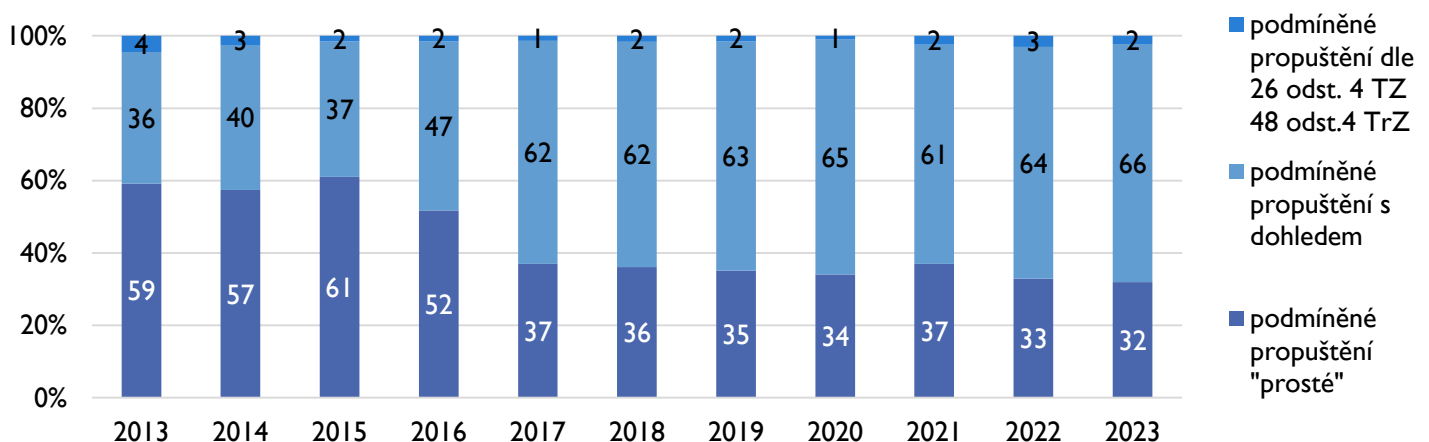
Graf 31: Počty podmíněně propuštěných osob

Pramen: Výkazy o agendě podmíněného propuštění, Přehledy soudních agend, Ministerstvo spravedlnosti, CSLAV

V rámci sledovaného období je zároveň patrná velmi výrazná změna v aplikaci dohledu v rámci podmíněného propuštění. Na počátku sledovaného období převažovala aplikace podmíněného propuštění bez dohledu či přiměřených omezení či povinností. Situace se však výrazně mění a od roku 2017 se situace obrací a podíl podmíněně propuštěných s dohledem jednoznačně převažuje. Pohybuje se mezi 61–65 %. Podmíněně propuštění bez dohledu za současného uložení přiměřených povinností či přiměřených omezení tvoří po celé sledované období zcela zanedbatelný podíl.

Graf 32: Struktura podmíněně propuštěných osob dle uložených forem intervence v %

Pramen: Výkazy o agendě podmíněného propuštění, Přehledy soudních agend, Ministerstvo spravedlnosti, CSLAV

Seznam pojmů a zkratk:

TrZ - zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů

TrŘ - zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) ve znění pozdějších předpisů

ZSM - zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) ve znění pozdějších předpisů

TOPO - zákon č. 418/2011 s., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim ve znění pozdějších předpisů

ZPŘ – zkrácené přípravné řízení

NP – návrh na potrestání

NDVT - návrh na dohodu o vině a trestu

Osoby postavené před soud – osoby obžalované, osoby, u nichž byl podán návrh na potrestání a osoby, u nichž byl podán návrh na schválení dohody o vině a trestu

Fyzické osoby – pokud není výslovně uvedeno jinak včetně mladistvých

Stíhané osoby – pokud není výslovně uvedeno jinak včetně osob projednávaných ve zkráceném přípravném řízení

Odklony s restorativními prvky - podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, odstoupení od trestního stíhání, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání a odložení věci pro schválení narovnání.

Odklony bez další intervence - Rozhodnutí dle § 179c odst. 2 písm. i) TrŘ, § 172 odst. 2 písm. c) TrŘ, § 159a odst. 4 TrŘ, § 172 odst. 2 písm. a) TrŘ, § 172 odst. 2 písm. b) TrŘ, § 159a odst. 3 TrŘ, § 179c odst. 2 písm. i) TrŘ (dříve písm. h)), § 159a odst. 4 TrŘ, § 179c odst. 2 písm. i) TrŘ a § 172 odst. 2 písm. c) TrŘ.

Přípravné řízení – včetně ZPŘ

Standardní přípravné řízení – přípravné řízení (bez ZPŘ) včetně vyšetřování dle § 168 a násl. TrŘ.

Sankce ukládané soudy jako hlavní - nejen jednotlivé druhy trestů/trestních opatření uložených jako hlavní sankce, ale též alternativy k potrestání – tj. jednotlivé druhy upuštění od potrestání/uložení trestního opatření. Naopak nejsou zde zařazeny případy upuštění od uložení souhrnného trestu/trestního opatření a případy, kdy byla vyslovena vina, ale nedošlo k uložení trestu/trestního opatření.

Alternativy k potrestání – včetně alternativ k uložení trestního opatření

Pokud není výslovně uvedeno jinak rozumí se tresty i trestní opatření ukládaná mladistvým

Literatura:

Blatníková, Š., & Zeman, P. (2019). Evidence dat o ochranném léčení a zabezpečovací detenci v ČR – nedostatky a možná řešení. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

Drápal, J. (2022). Za reformu systému trestů: Citelnost trestů, jejich ekvivalence a nekoncepčnost současného systému. Státní zastupitelství, 19(2). (s. 22–38)

Hulmáková, J., & Rozum, J. (2012). Aktuální trendy sankční politiky. Trestněprávní revue, stránky 256–262

Nejvyšší státní zastupitelství. (2019). Zvláštní zpráva “Věznice”. Nejvyšší státní zastupitelství. https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/01/zvl_zprava_veznice25_09_2019.pdf.

Scheinost, M., Háková, L., Rozum, J., Tomášek, J., & Vlach, J. (2014). Sankční politika pohledem praxe. Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Scheinost, M., Diblíková, S., Grohmannová, K., Hulmáková, J., Paloušová, V., Přesličková, H., Roubalová, M., & Večerka, K. (2023). Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2022. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

Válková, H., Kuchta, J., Hulmáková, J., Černíková, V., Čírtková, L., Firstová, J., & Smejkal, V. (2019). Základy kriminologie a trestní politiky. 3. vydání. Praha: C. H. Beck.

TRESTNÍ A SANKČNÍ POLITIKA V ČR V ROCE 2023

[HTTPS://WWW.IKSP.CZ/STORAGE/169/JH_TRESTNI-A-SANKCNI-POLITIKA-V-CR-V-ROCE-2023.PDF](https://www.iksp.cz/storage/169/jh_trestni-a-sankcni-politika-v-cr-v-roce-2023.pdf)

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI
(IKSP) | NÁM. 14. ŘÍJNA 12, PRAHA 5 | LISTOPAD 2024
WWW.IKSP.CZ | EMAIL: IKSP@IKSP.JUSTICE.CZ